

Mokslo Lietuva

Leidžiamas nuo 1989 m., du kartus per mėnesį

Nr. 13 (567)

Linkime puikių, turiningų atostogų!

LIETUVOS MOKSLININKŲ SĄJUNGOJE

Mokslininkų sąjungos viešnagė į etnografines žemes

Seinų bazilikoje

Agnė Keršytė,
Jonas Jasaitis

Kiek apsiniaukusių liepos 9-osios, šeštadienio, rytą Mokslininkų sąjungos nariai iš įvairių Lietuvos miestų, susirinkę sutartoje vietoje – aikštelėje šalia Lazdijų, pradėjo savo pirmąją išvyką. Septynių automobilių, pažymėtų 1989 m. sukurtą LMS simbolika, kolona leidosi į kelionę po lietuvių gyvenamąsias sritis Lenkijoje. Įvertinant vos ne kas valandą besikeičiančius šių metų liepos orus, buvo ir nerimo, ar LMS tarybos suplanuotas renginys įvyks. Tačiau susirinkusių 22 dalyvių būrys, tarp

Paminklas Antanui Baranauskui Seinuose

kurių buvo LMS vicepirmininkai – prof. Alvydas Baležentis ir dr. Andrius Puksas, prof. Bronius Kaulakys, prof. Liudvika Drazdauskienė, dr. Vaida Šeirienė, prof. Gražvydas Paliulis ir kiti LMS aktyvistai su šeimų nariais, parodė, kad tokie renginiai gali būti įdomūs tiek LMS nariams, tiek lankomų vietovių gyventojams.

Pirmasis sustojimas – prie 1616–1632 m. pastatytos Seinų Švč. Mergelės Marijos bazilikos. Jos koplyčioje šalia šoninio altoriaus ilsisi Antanas Baranauskas, garsiojo „Anykščių šilelio“ autorius, lietuvių poetas, Seinų vyskupas. Šalia bazilikos, kitoje gatvės pusėje, stovi skulptoriaus Gedimino Jokūbonio sukurtas paminklas A. Baranauskui atminti. Šiame, kitados daugiausia lietuvių dzūkų apgyventame, krašte skambėjo lietuviški garsiojo vyskupo ir kitų kunigų pamokslai, o į Mišias susirinkusiems maldininkams niekas tada nedrįso įrodinėti, kad „Dievas lietuviškai nesupranta“. Mus, atvykusius į baziliką ne pamaldų metu, kaip čia įprasta, pasitiko šventovėje budėjusios vienuolės.

Aktyvesni išvykos dalyviai dar spėjo apžiūrėti ir sudėtingus istorijos laikus menančią, nuo 1826 m. čia veikusią Seinų kunigų seminariją, kurioje praeitame šimtmetyje gerą išsilavinimą įgijo ir įvairiose Lietuvos

Tik nesakyk (Mindaugo karūnavimo – Valstybės dienos proga)

Leonas Milčius

*Tik nesakyk, kad esame maži.
Tik nesakyk: „Pasaulis mūs' negirdi.“
Svarbiausia – likime širdyje laisvi,
Vilties savy neužgesinkim.*

*Sakai: „Dažnai sunku pažvelgt atgal,
Istorija taip slegia.“*

*Tik ją mums rašė svetimi,
Tad gal, primetę savo valią?
Primetę sau naudingą tiesą,
Primetę juodą spalvą?*

*Dėkingi bočiams, kad jie gynė
Plačias žemes, mūs' kraštą,
Kad buvo kovose didvyriai,
Nors ir be savo rašto.
Galbūt kaip vėliavą reikėjo
Nešti senolių kalbą,
Tada dar garsiau būtų skambėjus
Ir Lietuva, jos vardas.*

*Šiandieną mes jau ne nebe tie,
Šiandien tiek daug turim:
Rašyti lobiai atverti,
Kuriuos lietuviai kūrė.
Pradėjo vagą Donelaitis,
Po jo šimtai kitų nuėjo žodžių,
Gimtos kalbos senuoju arimu.*

*Tad niekadoms jau nesakyk,
Kad esame maži.
.....*

*Dabar kartu aukštai aukštai
Iškelkim vardą Lietuvos,
Lai švyturiu jis būna
Ir neša išdidžiai vaikai,
Kaip nešė kitados,
Karalius Mindaugas
Karališką karūną.*

2016 07 06

Raudondvaris

(Autorius yra technikos mokslų daktaras, Kovo
11-osios Akto signataras)

vietovėse darbavosi Vincas Kudirka, Motiejus Gustaitis, Vincas Mykolaitis-Putinas, Mykolas Krupavičius ir daugybė kitų žinomų lietuvių kultūros atstovų ir visuomenininkų, buvo kruopščiai puoselėjama tautinė tapatybė.

■ Nukelta į 2 p.

Nepriklausomybės akto signatarai – Birutė Valionytė ir dr. Leonas Milčius

ŠIAME NUMERYJE

**Mokslininkų sąjungos
viešnagė į etnografines
žemes** ● 1–2, 4 p.

Regionų vaidmuo valstybėje ● 2 p.

**Lietuvos Respublikos Seimo
pranešimai** ● 3 p.

**Lietuvos universitetuose:
aktualių tyrimų kryptys,
naujos studijų programos** ● 3 p.

**Kai klausytis radijo buvo net
labai pavojinga** ● 5 p.

Tapybos darbų paroda ● 5 p.

**Profesoriaus Leono
Kadžiuolio įnašas** ● 6–7 p.

In memoriam ● 8 p.

**Senosios upių laivybos
paveldas** ● 9, 12 p.

**Mažosios Lietuvos
enciklopedinis žinynas – jau
ir lietuvių kalba** ● 10 p.

Vilnius prabyla knygoje ● 11 p.

**Kognityviniai mokslai – kas
tai?** ● 12 p.

Mokslininkų sąjungos viešnage į etnografines žemes

LMS išvykos dalyviai prie Lietuvių namų Seinuose

■ Atkelta iš 1 p.

Visai šalia bazilikos vingiuoja jotvingių šnektą menanti Seinos upė, davusi vardą šiam miestui, istorijos šaltiniuose minimam nuo 1522 m. Čia 1768 m. įsteigta lietuvių pradinė mokykla. Dar XVII a. pradžioje Seinuose vienuolių dominikonų įkurtoje spaustuvėje atmintiniais 1863-aisiais išspausdintas pirmasis šiame krašte lietuviškas leidinys. 1918 m. čia įsteigta lietuviška „Žiburio“ gimnazija. Dabar šiame mieste veikia Lietuvos Respublikos konsulas. 2005 m. įkurta Seinų lietuvių „Žiburio“ mokykla.

Prieš pajudant į Punkską, Seinuose dar aplankėme Lietuvių namus, kurie paprastai šeštadieniais nedirba. Tačiau vos įėjus mus pasitiko šios įstaigos darbuotojos. Jos aprodė čia veikiančią viešbutį, didžiulę salę, kurioje lankėsi Lietuvos Prezidentai – Algirdas Brazauskas ir Valdas Adamkus, Lenkijos Prezidentas Aleksandras Kvasneviskis ir daug kitų abiejų kaimyninių valstybių politikos bei kultūros veikėjų. Aplankėme Antanui Baranauskui skirtą parodėlę, kurios nemažą ekspонатų dalį sudaro lankytojų dovanos. Šių namų darbuotoja gražia lietuvių kalba papasakojo apie vietos bendruomenės veiklą, supažindino su istorinę vertę turinčių

klavišinių muzikos instrumentų – akordeonų, dvielių ir trielių armonikų, bajaranų ir bandonijų – paroda. Tikriausiai ne vienas čia pirmą kartą pamatė kilnojamus vargonėlius. Apžiūrinėdami instrumentus, neišgirdome taip įprastų parodose perspėjimų „ekspонатų neliesiti“. Priešingai, čia mus kvietė juos net išbandyti.

Buvo jau po vidurdienio, kai iš Seinų vaizdingomis apylinkėmis vingiuojančiu siauru, tačiau gerai prižiūrimu keliu pasiekėme daugelį istorijos šimtmečių menančių Punkską. Susirinkome daugeliui Lietuvos miestelių būdingos formos, akmenimis grįstoje aikštėje prie bažnyčios, kur pamaldos vyksta lietuvių ir lenkų kalbomis. Kitoje aikštės pusėje esančiame pastate įsikūrusi „Aušros“ spaustuvė. Čia išleista gausybė lietuviškų knygų, spausdinami lietuviški žurnalai, tarp kurių bene žinomiausias – „Aušra“, daugeliui keliantis asociacijas su pirmuoju, Jono Basanavičiaus, Jono Šliūpo ir kitų tautinio atgimimo skatintojų leistu laikraščiu.

Vos prieš savaitę šiame miestelyje pamirėtas dvigubas – Punksko lietuvių kultūros namų ir lietuviškojo licėjaus – veiklos šešiasdešimtmetis. Įvyko mokyklos jubiliejui skirtos knygos sutiktuvės. Naujausiam

žurnalo „Aušra“ numeryje redaktorė Irena Gasperavičiūtė priminė, kad licėjaus absolventų skaičius šiemet jau perkopė 1500. Tarp jų yra jau plačiai žinomų mokslininkų, garsių specialistų, įmonių vadovų. Buvęs ilgametis šios mokyklos vadovas Juozas Sigitas Paransevičius, beje, ir pats joje mokėsis, „Aušroje“ išspausdintame interviu sakė, kad mokyklos veiklos pradžioje net pats didžiausias optimistas nebūtų pasakęs, kad Punksko licėjus švęs savo veiklos 60-ąsias metines.

Mūsų lankymosi dieną Punksko bažnyčioje buvo ruošiamasi vestuvėms. Keli išvykos dalyviai buvo maloniai nustebinti, sutikę iš šventoriaus išėjusį tikinčiųjų aukštai vertintą buvusį Elektrėnų bažnyčios kunigą. Netrukus sužinojome, kad ir čia jis jau spėjo pelnyti parapijiečių pagarbą. Kunigas maloniai pakvietė apsilankyti šioje abiejų tautų tikinčiųjų lankomoje šventovėje, susipažinti su jos istorija ir dabartine sielovados specifika. Deja, mums, į kelionę išvykusiems ankstų rytą, reikėjo užkasti ir sutartu laiku atvykti į pagal istorinius analogus atkurtą prūsų ir jotvingių gyvenvietę Šilainėje. Aplankius kelias užėigas paaiškėjo, kad, norint savaitgalį papietauti Punkske, reikia vietos užsisakyti iš anksto. Išspręsti pietų problemą labai operatyviai padėjo netoliese įsikūrusios kaimo turizmo sodybos šeimininkai. Čia ne tik pavalgėme, bet ir aplankėme rūpestingų šeimininkų įkurtą krašto muziejų, kurio ekspонатai puikiai atskleidžia praėjusio šimtmečio dzūkų valstiečių buitį.

Paskutinis išvykos objektas – Petro Lukoševičiaus įkurtas muziejus po atviru dangumi, skirtas senųjų baltų genčių – prūsų ir jotvingių – sudėtingai istorijai, jų religijai ir kultūrai atminti. Sodybos šeimininkas pats apsiėmė mus supažindinti su jo įsigytais miškelyje (beveik 8 ha teritorijoje) labai sumaniai išdėstytais objektais ir su užsidedimu papasakojimo daugybę istorijų bei legendų, kurių šaknis siekia net kelis tūkstančius metų. Punkskiečio teigimu, gyvenvietę savo lėšomis kurti paskatino siekis įamžinti mūsų protėvių genčių atminimą. Paskutiniu metu prūsų save laikantis verslininkas paminėjo, kad dar prieš mirdamas tėvas jam, kaip septintajam šeimos vaikui, perdavė „žinojimą“, kurio turinio jis negali atskleisti lankytojams (tai gali būti perduodama tik vaikams iš kartos į kartą). Kai kurie to „žinojimo“ akcentai yra išreikšti sodyboje esančiuose objektuose. Iš

Senųjų genčių vadų portretai akmenyse

šeimininko lūpų prūsų kalba nuskambėjo priešai ateities lietuvių kartoms.

Pasak Petro Lukoševičiaus, norint atskleisti XIII a. ir dar ankstesnę prūsų ir jotvingių istoriją, teko studijuoti nemažai šaltinių, nagrinėti senąsias knygas ir archyvinus dokumentus, tartis su archeologais, lingvistais ir istorikais. Jis aprodė savo paties ir poros pagalbininkų rankomis pastatytą medinę jotvingių pilį, apjuostą viršuje nusmailintų rąstų tvora, pylimu ir apsauginiu grioviu. Pamatėme baltų religinėms apeigoms skirtus aukurus, sargybos bokštą ir daugybę paminklų, skirtų jau išnykusių genčių istorijai įprasminti.

Dauguma šios sodybos objektų yra simboliai, primenantys senoji tikėjimo ženklus, skatinantys susimąstyti apie tautos būties prasmę. Tai ir vartai su jų kampuose sukryžiuotais kirviais, virš įėjimo į pilį sukabintos pasagos, iš juodos, baltos ir raudonos spalvos juostų sudaryta prūsų vėliava, senieji rašmenys, kokius mūsų tolimieji protėviai įreždavo beržo tošyje (tarp jų ir Durbės mūšio aprašymas), bei labai įspūdinga, didžiuliuose akmenyse iškaltų baltų genčių vadų portretų

■ Nukelta į 4 p.

Prūsų ir jotvingių gyvenvietėje

Petras Lukoševičius LMS nariams pasakoja apie gyvenvietės kūrimą

REDAKTORIAUS KOMENTARAS

VALSTYBĖ IR JOS REGIONAI

Prof. dr. Jonas Jasaitis

Jei po pusšimčio metų žiniasklaidos tyrinėtojai pabandys susigaudyti, kaip buvo vertinama Prezidento, Vyriausybės, Seimo, atskirų ministerijų ir savivaldybės institucijų veikla, tikriausiai ne kartą nustebės, užtikęs absoliučiai vienas kitam prieštaraujančius teiginius. Dar labiau prieštaringi, neretai abstraktūs aiškinimai, kaip spręsti susikaupusias problemas. Nesuvokus viso jų kompleksu, vos pradėjus spręsti vieną uždavinį, neišvengiamai užgrius kiti, taip pat reikalaujantys neatidėliotinių sprendimų.

Į viešojoje erdvėje nuolat šmėžuojančių politinio futbolo žaidėjų deklaracijas galima nekreipti daug dėmesio. Kai randame patikinimą, kad „tą galime padaryti tik mes, konservatoriai“ arba kad visus moderniesiems laikams tinkančius atsakymus žino tik liberalai, šiuo metu pirmiausia prisimename tai, kad artėja Seimo rinkimai. Dangstymasis partinėmis etiketėmis patraukia vis mažesnę rinkėjų dalį, nes iš tikrųjų Lietuvos politinėje erdvėje jokių liberalų, konservatorių ar socialdemokratų nėra: faktiška po šiomis iškabomis besibūruojančiųjų sambūrių veikla neturi nieko bendra su politologijoje apibrėžtomis minėtų srovių ideologinėmis nuostatomis. Nėra ir jokios pozicijos bei opozicijos, nes po rinkimų, perstumdę gautas (tiksliau sakant, nupirktas) vietas, jie sutartinai tarnaus tam pačiam šeiminkui – primityviajam „perku-perparduoju“ verslui. Jau ne kartą minėta ir konkreti kaina, už kurią valdžios imitacijos mašina nuperkama. Vienas kitas, atsisakantis dalyvauti verslo ir valdžios simbiozės sukamoje karuselėje, jaučiasi lyg balta varna.

Kai į Lietuvą pagaliau atėjo ilgai pranašautas prekybos tinklas „LIDL“, kelias savaites ši tariamoji naujiena buvo pateikiama kaip svarbiausia viešųjų diskusijų tema: „Taip gyventi verta.“ Naujojo tinklo reklamai net buvo pasitelktos kelios iki šiol dar bent šokių tokį moralinį autoritetą turėjusios asmenybės. Pasirodo, ir jas galima nesunkiai priversti ekrane kilnoti... pirkinių maišeliai.

Kai apžvalgas populiariuose spaudos leidiniuose ir interneto svetainėse pateikiantys autoriai nusišneka, daugelio skaitytojų jau nebestebina. Aišku, kad absurdiški, bet skambiai surimuoti pasisakymai buvo užsakyti. Tačiau, kai į tokį primityvių teiginių chorą netikėtai (ir jau ne pirmą kartą) skardžiu solo įsiterpia mokslininko balsas, net atlaidžiai nusišypsoti nebepavyksta. Tada pirmiausia kyla klausimas, kas tai lemia: didžiulis savęs pervertinimas ir noras demonstruoti tariamąjį neklystumą, vienpusiškas profesinis pasirengimas ar kelių aplinkybių kompleksas.

Tikriausiai niekas nepatikės, kad daugybę efektyvių, gerai pasvertų sprendimų ir rekomendacijų valdžios institucijoms pateikęs, nors ir ne visada išgirstas, ekspertas nežino arba nenori žinoti, kas yra darnus visų valstybės regionų vystymasis ir kokias pasekmes sukelia šio pamatinio principo ignoravimas. Neužtenka konstatuoti, kad valstybėje susiformavo „dvi ekonomikos: Vilnius ir likusi Lietuva“. Neužtenka žinoti, kuri BVP dalis sukurama Vilniuje ir kituose regionuose, nes būtina suprasti, kaip šie rodikliai susiformavo ir kokia jų vidinė struktūra. Pavyzdžiui, jei perdirbėjų ir prekybininkų klanas Lietuvoje nustatė mažiausias visoje Europos Sąjungoje natūralaus pieno supirkimo kainas (lygias panaudotos alaus skardinės užstatui), tai anaipol nereiškia, kad ten, kur tas pienas primelžiamas, jis tiek ir kainuoja gamintojui. Statiškas kurio nors miesto ar rajono ekonominio potencialo vertinimas neparodo jo ilgalaikės raidos galimybių.

Liepos 9 d. kalbėdamas Pasaulio lietuvių jaunimo susitikime, įvykusiame Prienų rajone, Lietuvos banko valdybos pirmininko pavaduotojas, Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų instituto profesorius, Europos centrinio banko Pinigų politikos komiteto narys Raimondas Kuodis, priminęs apie „dvi ekonomikas“ ir konstatavęs, kad Vilnius yra vienintelis miestas, neprarandantis gyventojų, nes pajamų lygis šiame regione du tris kartus viršija pajamų vienam gyventojui lygį visoje Lietuvoje, vėl pareiškė, kad „nėra prasminga investuoti į tuštėjančius regionus“. Jis

ironizavo: „Bet koks beprasmiškas projektas, kad ir žolės ravėjimas Balbieriškyje, pasamdys tūkstantį žmonių ir tai bus laikoma nauda, nors tai bus išlaidos.“ Žolės, kaip ir šieno, ravėti nereikia. Kodėl beprasmybei iliustruoti pasitelktas tame pačiame rajone esančio miestelio pavadinimas, tenka klausti paties pranešėjo. Nebent tai, kad miestelis, kažkada turėjęs miesto teises, iki šiol dar neišnyko, taip pat laikoma beprasmiu nesusipratimu.

Profesorius aiškino, kad „kalbėti apie regionų atsigavimą yra utopiška“, nes „ekonominis ciklas nerodo atsigavimo požymių“, o „regionuose liekanti mažą perkamąją galią turintiems asmenims, kurie nėra ekonomiškai aktyvūs, ten nyksta ir verslas“. Jau ne pirmą kartą aukščiausios kvalifikacijos ekonomistas kartoja tik apie kioskus, kavinukes ir parduotuvėles, kurios nebus pelningos, kai per dieną „ten užaina trys žmonės“. Su menkai užslėptu pykčiu kalbama apie restauravimą mokyklų, kurias tuoj pat teks uždaryti. Tačiau iš vietovių, kuriose uždaromos mokyklos, sveikatos priežiūros įstaigos ir kultūros centrai, pirmiausia išvyks aukštos kvalifikacijos specialistai, darbo rinkoje paklausių profesijų atstovai. Ar tikrai tokius procesus reikia skatinti?

Viešojoje erdvėje kartais pasigirsta rėkavimai, kad „regionai siurbia pinigus iš centro“, vis dažniau ir jūliau reikalaujama uždaryti ne sostinėje esančias mokslo ir studijų institucijas. Atseit, vis tiek niekas tuose regionuose negyvens, „regionai jau išvažiuo“ ir pan. Kliūva net Klaipėdai, kurios ekonominės perspektyvos vertinamos gana pozityviai, už tai, kad čia restauruojamas muzikinis teatras. Tačiau šiame juokingai atrodančiame ansamblyje nesūlyoma jokių alternatyvų, kaip panaudoti kituose regionuose, t. y. per 90 proc. valstybės teritorijos, esančių gamtos, juose dar gyvenančių žmonių ir dar veikiančios infrastruktūros išteklius.

Niekas nesiruošia neigti šiandienę valstybės ūkio situaciją atspindinčių skaičių. Tai, kad Šiaurii kraštas sukuria tik 7 proc., o Panevėžio įnašas nesiekia nė 6 proc. BVP, yra nerimą keliantys faktai. Jei Kauno indėlis nesiekia nė pusės to, ką generuoja sostinė, o uostamiesčio įnašas (2014 m. duomenimis) nesiekia nė 12 proc., akivaizdu, kad nesubalansuotas ūkio vystymasis žlugdo visą valstybės raidą. Džiūgauti, kad šiandien klesti tik vienas valstybės pakraštėje esantis lopinėlis, o kituose regionuose nesimato „atsigavimo požymių“, yra didžiausia beprasmybė.

Regionai nėra vienodi nei teritorijos dydžiu, nei gyventojų skaičiumi, nei aukštą pridėtinę vertę kuriančių ūkio subjektų išdėstymu. Prieš daugiau kaip du dešimtmečius, formuojant apskritis, visa tai buvo gerai žinoma. Net patys genialiausi ekonomikos projektai jų vienodais nepadarė. Tačiau tai, kad „regionai jau išvažiuo“, o juose dar likusių gyventojų pajamos yra kelis kartus mažesnės nei gyvenančių sostinėje, yra ne regionų, o visos valstybės tragedija – labai prasto strateginio planavimo rezultatas. Apie jokią klestėjimą neliudija net Vilniaus regionui priklausantys Šalčininkai ir Švenčionys bei pačiame Vilniaus rajone esanti Nemenčinė ir Maišiagala, Lavoriškės ir Šumskas.

Lietuva iki „Vilniaus regiono“ negali susitraukti. Užuot vaikiškai krykštavus apie sostinę, kaip vienintelį miestą, kurio gyventojų skaičius auga, reikia analizuoti regionų ekonominio potencialo plėtros galimybes. Visiškai pagrįsta kritika, kad regionuose pasitaiko didelių, menkai apgalvotų ir net neskaidrių infrastruktūros projektų. (Lyg Vilniuje jų nebūna. Užtenka prisiminti apie „du amžius trunkančią“ statybą – Vilniaus stadioną.) Investuoti reikia į regionų gamybos išteklių plėtrą, aukštos kvalifikacijos reikalaujančių darbo vietų kūrimą, regionų intelektualinio potencialo stiprinimą. Išvesti iš sąstingio gali tik specialistai, turintys galimybę naudotis Konstitucijoje numatytais piliečių teisėmis – tenkinti būsto, sveikatos apsaugos, švietimo ir kultūrinius poreikius. Demokratiškoje valstybėje gyvenamoji vietovė negali būti kliūtis asmenybės raiškai. Lietuvos banko vadovų priedermė – dalyvauti kuriant ir įgyvendinant viso valstybės ūkio subalansuotos raidos strategiją. Kai to nėra, kažkas negerai ir „bankų karalystėje“.

LIETUVOS RESPUBLIKOS SEIMO PRANEŠIMAI

Lietuvos pilietinės visuomenės organizacijų (PVO) indekso matavimas. Liepos 5 d. įvykusioje Seimo narės dr. Giedrės Purvaneckienės spaudos konferencijoje „Pilietinės visuomenės organizacijų raida – iššūkiai Lietuvoje ir regione“ buvo pristatyti naujausi Lietuvos pilietinės visuomenės organizacijų (PVO) tvarumo indekso matavimo rezultatai. Šio indekso tikslas – kokybinis lyginamasis nevyriausybinių organizacijų (NVO) sektoriaus įvertinimas. Indekse sektoriaus analizuojamas pagal septynis kriterijus: teisinė aplinka, NVO organizaciniai gebėjimai, finansinis gyvybingumas, poveikio darymas viešajai politikai, viešoji nuomonė apie sektorių, paslaugų teikimas ir NVO infrastruktūra. Indeksas matuojamas jau 19 metų, tyrime dalyvauja 29 valstybės.

G. Purvaneckienė pabrėžė, kad pilietiškumas turėtų būti suprantamas kaip naudojimas teisėmis ir pareigomis, kurios yra susijusios su buvimu Lietuvos, tam tikro miesto, politinės partijos, nevyriausybinių organizacijų ar kito susivienijimo nariu. Pilietiškumas – tai įsipareigojimas prisiimti net daugiau atsakomybės, nei tai įpareigoja įstatymai.

Lietuvos PVO indeksas skalėje nuo 1 iki 7 praėjusiais metais buvo įvertintas 2,7, t. y. kaip stipraus tvarumo lygmens. Spaudos konferencijoje Nacionalinės NVO tarybos pirmininko pavaduotoja Elena Urbonienė ir NVO Teisės instituto direktorė Aurelija Olendraitė išreiškė susirūpinimą 2016 m. tendencijomis: blogėjančiu NVO finansavimu ir teisine aplinka. Valstybės sektorius vis dar nepažįsta NVO sektoriaus ir nesupranta jo svarbos. Taisyklės, sukurtas biudžetinėms, bandoma taikyti ir NVO sektoriui. Antikonstituciniu pripažintas Vyriausybės nutarimas „Dėl biudžetinių įstaigų ir organizacijų atlyginimų skaičiavimo“ (Nr. 511) bei VTEK pozicija, kad jie gali svarstyti NVO darbuotojų „tarnybinę“ etiką. Su Lietuvos pilietinės visuomenės organizacijų indeksu galima susipažinti: <http://www.bkcentras.lt/files/download/06ae1a2eff8f773>.

BREXIT ir Lietuva. Europos informacijos biure įvyko diskusija „BREXIT rezultatai ir Lietuvos interesai“, kurią organizavo Seimo Europos klubas kartu su Europos reikalų komitetu. Europos Parlamento narys Petras Auštrevičius, pradėdamas diskusiją, apgailestavo, kad Didžiosios Britanijos referendumo rezultatai nedžiugina, ir pabrėžė, kad nerimą kelia Čekijos Respublikos prezidento kvietimas surengti referendumą dėl Europos Sąjungos ir NATO narystės. Europos reikalų komiteto narys A. Kubilius, kalbėdamas apie susiklosčiusią situaciją, pažymėjo, kad esame didelės geopolitinio saugumo krizės akivaizdoje ir šiuo metu yra labai daug nerimą keliančių klausimų. Jis pastebėjo, kad visuomenėje daugėja pykčio, kuris lemia politikos radikalizaciją. Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų instituto direktorius prof. R. Vilpišauskas kalbėjo apie tai, kad pasigendama neutralaus žvilgsnio, per daug skubama viską vertinti. Jis pabrėžė, kaip svarbu minimizuoti ekonominę žalą ir užtikrinti saugumą.

Diskusijoje taip pat pasidžiaugta sėkmingu ES Asociacijos susitarimu su Gruzija ir Moldova, kuris reikšmingai prisidės prie politinio ir ekonominio stabilumo Europos Sąjungos Rytų kaimynystėje stiprinimo.

Kovo 11-osios Akto signatarai priėmimo Vyriausybės rūmuose. Centre – signatarų klubo prezidentė Birutė Valionytė apibūdina klubo dovaną – garsinį suvenyrą, įrašytą Viltis Augūnaitės, gimusios 1990 m. kovo 11 d., balsu. Dr. Leono Milčiaus nuotr.

Ateities technologijos – medžiagų ir nanotechnologijų specialistų rankose?

Pasaulio ekonomikos forumo 2016 m. patvirtintoje darbo rinkos, įgūdžių ir darbo jėgos ketverių metų strategijoje įvardintos ateities specialybės – naujų medžiagų kūrimas ir biotechnologijos. Šio forumo dalyvių teigimu, pasaulis stovi ant ketvirtosios industrinės revoliucijos, apimančios tokių sričių, kaip robotika, dirbtinis intelektas, 3D spausdinimas, biotechnologija ir genetika bei nanotechnologijos, vystymąsi, slenksčio. Per ateinančius penkerius metus technologijų pažanga turės didžiulę įtaką verslo modeliams, darbo rinkai ir pareikalaus specialistų, išmanančių fundamentalias fizikos ir chemijos žinias, gebančių jas jungti su informacinėmis technologijomis bei mechanikos ir elektronikos inžinerijos pagrindais.

„Tendencijos rodo, kad šiuolaikinėje darbo rinkoje svarbus platus kompetencijų spektras. Norint kurti sėkmingus gamybinius projektus, būtinas gilesnis naujų medžiagų kūrimo ir jų savybių suvokimas“, – sako Kauno technologijos universiteto Medžiagų ir nanotechnologijų studijų programos vadovė Kristina Bočkutė. Pasak jos, šių studijų metu studentas įgis žinių ir įgūdžių, kaip kompleksškai spręsti medžiagotyros problemas visoje produkto kūrimo ir gamybos bei eksploatacijos grandinėje.

Atitinka rinkos poreikius

Dar 2012 m. Europos Komisijos vadovų tarybos posėdyje buvo patvirtintos šešios didelio poveikio technologijų strateginės veiklos: nanotechnologijos, mikro ir nanoelektronika, pažangiosios medžiagos, biotechnologijos ir fotonika. Jose technologinė pažanga gali būti pasiekama tik padedant universaliems, aukštos kvalifikacijos medžiagų mokslo ir nanotechnologijų specialistams.

KTU Medžiagų ir nanotechnologijų studijų programos vadovė Kristina Bočkutė

Šiandienės tendencijos patvirtina, kad tokie specialistai šiuolaikinėse organizacijose ir įmonėse yra labai reikalingi.

Lietuvoje medžiagų technologijų studijų krypties specialistų paklausa auga. Baigę tarpdisciplinines studijas absolventai gali sėkmingai konkuruoti tiek nacionalinėje, tiek ir tarptautinėje rinkoje. Studijų programą, orientuotą į naujų medžiagų ir nanotechnologijų kūrimą bei taikymą įvairiose srityse, studentai gali rinktis KTU Matematikos ir gamtos mokslų fakultete. Ši studijų programa yra vienintelė Lietuvoje, suteikianti medžiagų technologijų bakalauro kvalifikacinį laipsnį. Pasak programų vadovės K. Bočkutės, fakultetas siūlo lankstų studijų modelį, galimybę pagal savo ir darbdavio poreikius susidaryti asmeninį modulių rinkinį ar studijuoti pagal pasirinktos gretutinių studijų krypties programą.

Į studijas įsitraukia verslas

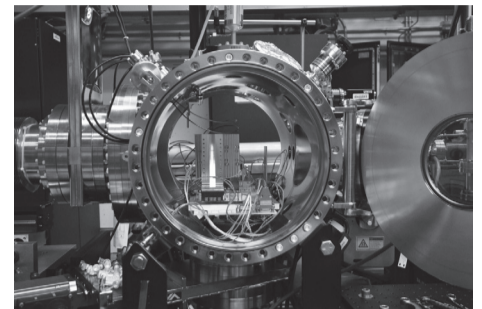
Studijų metu gilinama į įvairių medžiagų ir nanodarinių gavimą bei jų savybių tyrimo aukštąsias technologijas, fizikinius ir cheminius medžiagų pagrindus, kinetiką, termodinamiką ir mechanines savybes, fiziką, aukštąją matematiką ir chemiją, infor-

matiką, kompiuterinę grafiką ir procesų modeliavimą, mikro ir makroekonomikos bei vadybos pagrindus. Visame studijų procese nuolat bendradarbiaujama su verslo įmonėmis ir jų atstovais: organizuojamos išvykos į partnerių įmones, rengiamos paskaitos apie darbo paiešką ir karjeros planavimą, o verslo atstovai kviečia studentus atlikti praktiką jų bendrovėse.

„Labai svarbu studentams akcentuoti karjeros galimybes, susijusias su medžiagų ir nanotechnologijų studijų programa, kad jie žinotų, kokį darbą galės dirbti baigę studijas ir kokios šios specialybės perspektyvos, todėl bendradarbiauti su verslo atstovais yra labai svarbu“, – akcentavo programos vadovė. Žiniomis ir patirtimi su programos studentais taip pat dalijasi kvietiniai lektoriai iš įvairių pasaulio universitetų, paskaitas veda mokslininkai iš Japonijos, JAV ir kitų šalių.

Laukia ne tik mokslininko karjera

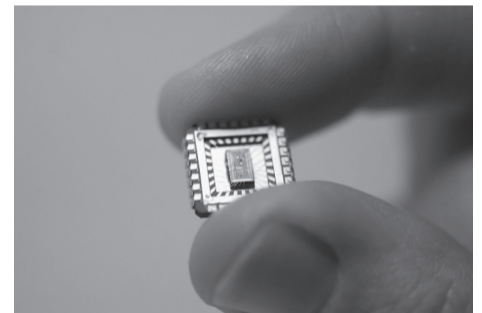
Medžiagų technologijų studijų krypties absolvento karjeros perspektyvos – labai plačios. Baigę studijas, specialistai gali įsidarbinti įmonėse ar organizacijose, vykdančiose tiriamąjį darbą, diegiančiose, gaminančiose ar parduodančiose šiuolaikines medžiagas ir technologijas. Jie taip pat gali dirbti munitinėse, leidybos, farmacijos ir medicinos bendrovėse, aplinkos apsaugos, gamybinių įmonių tiriamosiose ar kokybės laboratorijose. Medžiagų mokslo ir nanotechnologijų specialistus vertina tiek gamybos ar prekybos įmonės, tiek valstybinės įstaigos. „Šiuo metu rinkoje galima rasti daug įvairių medžiagų, kurios pasižymi tam tikromis fizinėmis, cheminėmis, elektrinėmis ar optinėmis savybėmis. Kuriant gaminių, iškyla daug iššūkių,

Medžiagų ir nanotechnologijų programoje nagrinėjama įranga

susijusių su tinkamų medžiagų parinkimu, kad būtų pasiektas norimas rezultatas ir galutinis produktas būtų konkurencingas.

Efektyviausiai šiuos iššūkius gali padėti įveikti absolventai, baigę medžiagų mokslo studijas, taip prisidedami prie įmonės efektyvumo ir gaminio pridėtinės vertės didinimo“, – sakė bendrovės „Eilintos matavimo sistemos“ direktorius Vytautas Narbutas, glaudžiai bendradarbiaujantis su KTU. Jo vadovaujama įmonė sėkmingai plėtoja matavimo prietaisų ir įrangos, derinimo sistemų, bandymų įrenginių, maitinimo šaltinių tiekimo verslą. *Parengta pagal KTU Viešosios komunikacijos skyriaus pranešimą*

Dirbinys, sukurtas naudojantis nanotechnologijomis

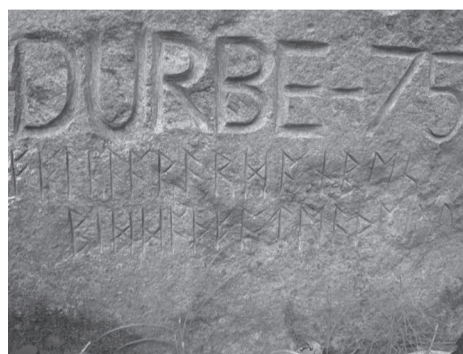
Mokslininkų sąjungos viešnage į etnografines žemes

■ Atkelta iš 2 p.

galerija. Kai pasivaikščiojimo po gyvenvietę metu, slėpdamiesi nuo netikėtai užklupusio lietaus, susibūrėme po didžiule tankia egle, Petras papasakojo apie senovinę ginkluotę, paaiškino, kaip buvo gaminamos ietys, pramušančios metalinius kryžiuočių šarvus, ir kuokos, pargriaunančios net stipriausią užpuoliką, kaip pilies gynybai buvo panaudojamos net širšės.

P. Lukoševičiaus sodyboje yra ir komercinė dalis, skirta ekologiniam kaimo turizmui. Ten galima patogiai apsistoti nakvynei, o vakarui atėjus tarp daugybės simbolinių reikšmę turinčių statinių pasijusti lyg persikėlus visą tūkstantmetį į praeitį. Nepakartojama šios gyvenvietės aura traukia čia ateiti, tyloje ir didingos gamtos prieglobstyje pabūti įsimylėjusius ar norinčius apmąstyti savo gyvenimo vingius. Mums pradedant pažintį su gyvenvietė, iš jos išėjo tautinėmis juostelėmis plaukus persirišę pagyvenę žili ilgaplaukiai vyrai, savo išvaizda primenantys pagonių vaidilus, o išvykstant užsuko jaunuolių pora. Jie sakėsi norintys tiesiog pasivaikščioti tyliais gyvenvietės takais.

Čia organizuojami etnografinės kultūros renginiai, renkasi prūsų ir jotvingių būrelių bei draugijų nariai. Birželio pradžioje šioje gyvenvietėje įvyko baltų krivulė „Tikėjimas

Senieji rašmenys, įamžinę Durbės mūšį
Agnės Keršytės nuotr.

ir tauta“, kurioje dalyvavo senojo tikėjimo tęsėjai – lietuviai, latviai ir prūsai. Kaip rašoma interneto svetainėje „Alkas.lt“, „čia trimis baltų kalbomis skambėjo senovinių maldų žodžiai ir giesmės, aptarta prigimtinių religijų padėtis Lietuvoje ir Latvijoje, pasidžiaugta atgimstančia prūsų kalba“.

Krivulės dalyviai aptarė tolesnio bendradarbiavimo perspektyvas ir birželio 4 d. paskelbė bendrą pareiškimą:

„Esame vienos Senosios Tautos palikuonys, tik dėl istorinių aplinkybių gyvename skirtingose valstybėse, todėl skelbiame savo vienybę. Mes, susirinkusieji į Baltų tautų Krivulė – lietuviai, latviai ir prūsai – puoselėjantys prigimtinių senąjį savo tikėjimą

ir dvasinę pasaulėjautą, vieningai teigiame:

- šioje Krivulėje mus subūrė Baltų tikėjimo esmė – gamtos šventumo pajauta, visuotinės darnos ir doros siekis;
- tęsime iš protėvių paveldėtą tikėjimą, suprasdami jo svarbą kiekvienos tautos tapatumo, gyvasties ir vertybių išsaugojimui;
- jaučiame pareigą ir atsakomybę už mūsų tautų dvasinio paveldo plėtrą, todėl jungiamės bendrai veiklai.

Laiminame visus žmones, pasitikėdami visų Dievų, protėvių ir ainių galiomis. Kviečiame visus eiti prigimtinių šventumo

pajautos keliu, ir telydi mus darna!“

LMS artimiausiu metu planuoja kitas išvykas: panemuniais nuo Vilkijos iki Rusnės ir Nevėžio slėniu pro čia išlikusius piliakalnius ir garsųjį Čičinsko dvarą. Rudens planuose – išvyka į Latviją, susitikimas su tuo pat metu (1989 m.) įkurtos Latvijos mokslininkų sąjungos nariais ir bendros veiklos perspektyvų aptarimas. Laukite žinių apie kitus LMS renginius: diskusijas, simpoziumus, susitikimus su iškiliais mokslininkais.

Skelbiamas konkursas Lietuvos muzikos ir teatro akademijos rektoriaus pareigoms eiti

Lietuvos muzikos ir teatro akademijos (toliau – LMTA) Taryba skelbia viešą tarptautinį konkursą LMTA rektoriaus pareigoms eiti. Asmenys, norintys dalyvauti konkurse, turi iki 2016 m. rugpjūčio 16 d. 15.00 val. užklijuotame voke arba elektroniniu paštu personalas@lmta.lt pateikti pranešimą apie konkursą išvardytus dokumentus LMTA Personalo skyriui (Gedimino pr. 42, LT-01110 Vilnius, 119 kab.).

LMTA statutas ir LMTA rektoriaus rinkimų ir atšaukimo iš pareigų tvarkos aprašas skelbiami LMTA tinklalapyje www.lmta.lt skiltyje „Naujienos“. Išsamesnės informacijos apie konkursą prašome teirautis elektroniniu paštu personalas@lmta.lt arba tel. (8 5) 261 7839.

NENUTILDYTAS LAISVAS ŽODIS

Doc. dr. Antanas J. BRAŽIŪNAS

Buvo graži 1986 m. balandžio mėnesio pabaigos diena. Kas tik galėjo, stengėsi išvykti iš miesto, pasidžiaugti pavasariu atgimusioje gamtoje. Vakare, kaip tada buvo įprasta, radijo laidą Lietuvai pradėjo transliuoti „Amerikos balsas“. Jis pranešė, kad Švedijoje nustatyta neįtikėtinai didelė radiacija, kad ji, matyt, apėmė ir Lietuvą. Tai buvo pirmoji Lietuvai pasiekusi žinia apie naktį iš 1986 m. balandžio 25-osios į 26-ąją Černobylio atominėje elektrinėje įvykusią avariją. Kitose laidose „Amerikos balsas“ jau patarinėjo, ką daryti esantiems Lietuvoje. Pirmasis patarimas buvo gerti jodo skiedinį, taip apsaugant skydliukę.

Kaune, vaistinėje, paprašius jodo, vaistininkė, paduodama buteliuką, paklausė: „A, jūs jau žinote?“ O žinojome todėl, kad tai pranešė „Amerikos balsas“. Jo darbuotojai konsultavosi, sužinojo gydytojų patarimus, rūpinosi padėti Lietuvos žmonėms. Deja, neteko girdėti, kad, atkūrus nepriklausomybę, už šį rūpestį būtų oficialiai padėkota „Amerikos balso“ darbuotojams. Sovietinė žiniasklaida tylėjo. Valdžia stengėsi nuslėpti avariją. Komunistų partijai nerūpėjo ne tik savo šalies piliečių, bet ir pačios komunistų partijos narių sveikata ir net gyvybė. Sovietinės okupacijos metais buvo įprasta, kad apie slepiamus dalykus sužino tik aukštoji partinė ir administracinė valdžia, vadina- moji nomenklatūra. Be abejo, taip buvo ir Lietuvoje, įvykus Černobylio avarijai. Tačiau ar kas yra radęs buvusių nomenklatūrininkų atsiminimuose, kuriuos jie dabar mėgsta rašyti, atsiprašymą dėl to, kad tada neišdrįso arba negalėjo apie tai viešai prabilti?

Užsienio radijo stočių laidos okupuotai Lietuvai buvo svarbus informacijos šaltinis ir reikšmingas faktorius, į kurį sovietinė valdžia buvo priversta atsižvelgti. Populiariausia iš stočių buvo „Amerikos balsas“. Tai buvo JAV radijo stotis, pradėjusi veikti 1942 m. vasario 24 d. Antrojo pasaulinio karo metu ji transliavo laidas 27 kalbomis. Laidas lietuvių kalba stotis pradėjo transliuoti 1951 m. vasario 16 d. iš Niujorko. Tarp pirmųjų laidų rengėjų pažymėtini buvęs Amerikos lietuvių informacijos centro direktorius dr. Kostas Jurgėla, programos redaktorius inž. kpt. Povilas Labanauskas, režisieriai Juozas Boley (Bolevičius) ir Jokūbas Stukas, bendradarbiai Barbora Darley (Darles), Valerija Grigaitytė, dr. Vytautas Antanas Dambra, Antanas Vaičiulaitis, L. Dembriūnas ir kiti. 1952 m. gegužės 15 d. „Amerikos balso“ lietuvių padalinys pradėjo transliuoti laidas iš Europos.

„Amerikos balsas“ perduodavo oficialią JAV poziciją, vengė aštriai kritikuoti komunistinę santvarką, stengėsi pateikti naujienas. Deja, dar ir šiandien kai kur, ypač Lietuvos provincijoje, galima išgirsti kalbant, kad, „kaip pasakojo mano seneliai, „Amerikos balsas“ kurstė ginkluotą pasipriešinimą sovietinei okupacijai, žadėjo, kad amerikoniai tuoj ateis Lietuvos išvaduoti“. Kartojantiems tokius teiginius reikėtų prisiminti, kad „Amerikos balsas“ laidas į Lietuvą pradėjo transliuoti tada, kai partizaninis judėjimas praktiškai jau buvo sunaikintas. Be to, šiose laidose niekada nebuvo raginama kovoti ginklu ar žadama išvaduoti. Partizanams buvo žinoma Atlanto chartija, žadėjusi, kad ją pasirašiusios šalys nepritaris jokiems teritoriniams pokyčiams, prieštaraujantiems laisvai išreikštiems suinteresuotų tautų no-

rams. Partizanams reikėjo palaikyti kovinę dvasią. Buvo prisimintas Nepriklausomybės paskelbimas po Pirmojo pasaulinio karo, bandymas tai padaryti prasidėjus Vokietijos–SSRS karui ir kiti dalykai, tikintis, kad Lietuva susigrąžins nepriklausomybę. Deja, nežinota, kad Lietuva faktiškai buvo atiduota sovietams jau Teherane.

Neatmestina, kad mitą apie tariamą partizaninio karo kurstymą ir artėjantį išvadavimą per „Amerikos balso“ laidas skatino pati sovietų propaganda, siekdama sukompromituoti užsienio radijo stotis, kurių laidų lietuvių kalba daugėjo, o klausytojų gausėjo. Be populiaraus „Amerikos balso“, laidas lietuvių kalba transliavo ir kitos Vakarų radijo stotys. Vatikano radijas perduodavo religines žinias. Nuo 1951 m. birželio 1 d. „Laisvosios Europos“ radijo stotyje darba pradėjo lietuviškų laidų redakcija. Lietuvos diplomatinės šefas Stasys Lozoraitis išsirūpino, kad nuo 1952 m. gegužės 4 d. lietuviškas laidas transliuotų Romos radijas. 1955 m. sausio 2 d. Vyriausiojo Lietuvos išlaisvinimo komiteto (VLIK) ir lietuvių vyskupų pastangomis buvo pradėtos Tarptautinio ispanų radijo laidos lietuvių kalba.

VLIK pirmininkas dr. Juozas Kęstutis Valiūnas 1970 m. gegužės mėnesį susitarė, kad Filipinų radijo stotis „Veritas“, kurios siųstuvų, nukreiptų į Sibirą, galingumas buvo apie 1100 kW, transliuos kasdienines 25 minučių laidas lietuvių kalba. Taigi, lietuviškas laidas galėjo girdėti net Sibire esantys lietuviai. Europoje lietuviškas laidas nuo 1975 m. sausio mėnesio transliavo ir Miunchene veikianti stotis „Liberty“ („Laisvės radijas“). „Laisvės radijas“ buvo skirtas Sovietų Sąjungai. 1984 metais jo lietuviškoji redakcija buvo perkelta į radijo stotį „Laisvoji Europa“. Ši radijo stotis buvo JAV įsteigtos viešosios organizacijos – Laisvosios Europos komiteto – kūrinys. Perkelta siekiant pabrėžti, kad Lietuva nėra SSRS dalis, o aneksuota valstybė. Perkėlimo iniciatoriai buvo net ne lietuviai, o JAV Senato užsienio reikalų komiteto pirmininkas Charles Percy, atstovavęs Iliojaus valstijai, kur gyvena daug lietuvių, ir Zbigniewas Brzezinski, dirbęs D. Kenedžio ir L. Džonsono administracijose, o prezidento D. Karterio prezidentavimo metu buvęs jo patarėju nacionalinio saugumo klausimais.

Sovietinei okupacijai tęsiantis, dauguma lietuvių išmoko rusų kalbą ir ėmė klausytis ne tik lietuviškų, bet ir rusiškų laidų iš Vakarų. Sovietų Sąjungoje visa žiniasklaida turėjo auklėti piliečius komunistine dvasia, liaupsinti pasiekimus, girti komunistų partiją ir jos „išmintingą“ vadovavimą. Neleistina buvo jokia jos kritika, sovietinei valdžiai nepalankių faktų skelbimas, laisvesnė mintis ar objektyvus Vakarų šalių demokratinių santvarkų vertinimas. Ypač buvo juodinama Nepriklausoma Lietuva. Užsienio radijo stotys griovė komunistinio auklėjimo sistemą, žadino laisvės siekius, viltį nusikratyti okupacinio režimo. Įdomu, kad užsienio radijo stotys perduodavo daug medžiagos, gautos iš Lietuvos. Į užsienį įvairiais būdais buvo persiunčiamos žinios apie kitaminčių persekiojimą, disidentų pareiškimai, rezoliucijos, pagrindiniai leidiniai, tarp jų ir Katalikų Bažnyčios kronika. Ta medžiaga buvo transliuojama į Lietuvą ir pasiekdavo daug klausytojų.

1967 m. spalio 4 d. įvykusiame pasitarime Lietuvos KGB pirmininkas J. Petkevičius sakė: „Pagal agentūrinius ir kitus duomenis matosi, kad dauguma respublikos gyventojų

sistemiškai klausosi kapitalistinių radijo stočių...“ Prasidėjus pertvarkai, imtasi ir neviešų sociologinių tyrimų. Vilniaus miesto LKP komitetas 1987 m. liepos 27 d. gavo Filosofijos, sociologijos ir teisės instituto direktoriaus V. Lazutkos raštą su atlikto sociologinio tyrimo rezultatais. Tyrimas parodė, kad 53 proc. Vilniaus lietuvių jaunimo klausėsi „Amerikos balso“, 22 proc. – Vatikano radijo, 22 proc. – „Laisvės“ ir 16 proc. – „Laisvosios Europos“ radijo.

Kadangi radijo bangos nepaiso jokių sienų, Sovietų Sąjungoje buvo sukurta užsienio radijo laidų slopinimo sistema. Pirmiausia radijo laidų slopinimo įrenginiai buvo tik Vilniuje ir Kaune. 1951 m. kovo 30 d. LKP(b) CK sekretorius A. Sniečkus rašte SSRS ryšių ministru prašė duoti atitinkamus nurodymus pagreitinti slopintuvų statybą. Slopinti užsienio laidų transliacijas Lietuvoje padėjo dar ir radijo siųstuvai, esantys kituose SSRS miestuose. Bet A. Sniečkus tai netenkino. 1951 m. gruodžio 9 d. jis kreipėsi į VKP(b) CK sekretorių G. Malenkovą, prašydamas įpareigoti SSRS ryšių ministeriją imtis visų reikiamų priemonių, kad 1952 metais būtų visiškai nuslopintas antisovietinių radijo laidų transliavimas į Lietuvą.

Komunistų partijai spaudžiant, daugėjo slopinimo įrenginių. 1954 m. sausio 1 d. Vilniuje trukdymams jau buvo skirta 30 siųstuvų, Kaune – 22, Šiauliuose – 15, Klaipėdoje – 21. Sovietinė valdžia radijo trukdymams lėšų negailėjo. Slopinamos buvo laidos ne tik lietuvių, bet ir rusų bei lenkų kalbomis. Radijo slopinimo stočių techninės galimybės ir toliau buvo didinamos. Didžiausiose miestuose užsienio laidas slopinti sekėsi geriau, o kaimiškuose rajonuose, ypač Lietuvos pakraščiuose – sunkiau. Klausytojų ratas pagausėdavo vasaros atostogų metu. Rygos VEF gamyklai pradėjus gaminti tranzistorinius radijo imtuvus, jie tapo labai populiarūs. Jaunimas juos visur nešiojosi, taip pat juos pamėgo ir vyresni žmonės. Tai buvo, pagal tų laikų apibūdinimą, „deficitinė“ prekė, dažniausiai įsigyjama „iš po prekystalio“. Galima buvo matyti tokius vaizdelius, kai Palangos paplūdimyje vieni poilsiautojai, atsinešę imtuvėlį, klausosi užsienio radijo, o netoliese esantys kiti paplūdimio lankytojai,

lyg netyčia, pasislenka arčiau ir, neva dėmesį sutelkę į jūrą, taip pat klausosi. Populiarejo ir laidos rusų kalba. Nidoje vakare, tuo pačiu metu, poilsiautojai lietuviai ir atvykę rusai su radijo imtuvais išeidavo iš namų pasivaikščioti pamariu, o laidai rusų kalba pasibaigus, grįždavo. Radijo stotys, transliavusios laidas rusų kalba, buvo kartu ir Rusijos demokratinių jėgų tribūna.

Pasitaikydavo ir įdomesnių atsitikimų. Kaune, prie buvusių KPI 8-ųjų rūmų (Kęstučio g. 27) įėjimo durų buvo budėtojo kambarys. Jame pagal to meto tvarką buvo įvestas laidinis radijas, vadinamasis „taškas“. Per jį buvo girdimos tik oficialios valstybinio radijo laidos. Kartą vakare budėtojas nustebo, kai per tą „tašką“ prabilo „Amerikos balsas“. Kiek dienų tas tęsėsi, šiandien nustatyti sunku. Vieną vakarą į budėtojo kambarį užsuko vakarinio skyriaus dėstytojas, gamyklos inžinierius, dirbęs valandinio dėstytojo teisėmis. Tai buvo save pavyzdingu sovietiniu piliečiu laikęs asmuo. Jis nedelsdamas paskambino KGB. Atvyko komanda su radijo siųstuvu bei kita įranga ir užsipoilė vargšą budintį: „Ką tu čia klausai?“ „Ką per valdišką „tašką“ transliuoja, tą ir klausau“, – atsakė šis. Po to pasklido kalbos, kad dėl remonto, o gal ir tyčia, buvo atjungtas vieno miesto kvartalo laidinio radijo tinklas. Prie jo kažkas prijungė radijo imtuvą su stiprintuvu ir ėmė transliuoti laidas, kurių klausytis sovietiniams piliečiams buvo draudžiama.

Bet stalininiai represijų laikai jau buvo praėję, žmonės, ypač jaunimas, drąsėjo. Per tų pačių KPI 8-ųjų rūmų langus buvo aiškiai matoma kitoje Kęstučio gatvės pusėje esanti automobilių stovėjimo aikštelė. Ant ją ribojančios namo sienos atsirado metro aukščio raidėmis užrašytas šūkis „Laisvę Lietuvai“. Ir studentai, ir dėstytojai pro auditorijų langus galėjo matyti, kaip darbininkai uždažo šūki. Ir šiandien ant tos sienos, neatnaujintos nuo sovietinių laikų, matomas gelsvas šūki paslėpęs stačiakampis.

Turime laisvą Lietuvą. Kelyje į ją nemažą vaidmenį atliko ir užsienio radijo stotys, skleidusios laisvą žodį, pranešdavusios apie sovietinės valdžios vykdomus žmogaus teisių pažeidimus, represijas, žadinusios viltį ir tikėjimą Lietuvos valstybės atkūrimu. ■

LIETUVOS MEDICINOS BIBLIOTEKOJE

Tapybos darbų paroda

Janina Valančiūtė

Liepos 12 d. Lietuvos medicinos bibliotekoje (Kaštonų g. 7, Vilnius) atidaryta Sigitos Puodžiūtės paroda „Peizažai – miesto ir kaimo“.

Sigita gimė ir augo nuostabiame gamtos kampelyje – Labanoro girios kaime. Vidurinę išsilavinimą įgijo Molėtuose. Utenoje baigė medicinos mokyklą. 1986 m. – biologijos mokslų studijas Vilniaus universitete. Jau aštuoniolika metų dirba Santariškių klinikose.

Dirbdama mikrobiologe, mokėsi Vilniaus Justino Vienožinskio dailės mokykloje pas Mariją Teresę Rožanskaitę, Ričardą Vaitiekūną. Nuo 2009 m. rengia autorines parodas. Pirmąją parodą, surengtą Lietuvos medicinos bibliotekoje, Sigita paskyrė mamai. 2012 m. bibliotekoje veikė tapybos darbų paroda „Danguis“. Savo darbus eks-

ponavo Santariškių klinikose, Žemės ūkio ministerijoje, Onkologijos institute ir kt.

Ankstesniuose autorės darbuose – gėlės, vėliau atsirado dangaus motyvas, augalų ciklas „Botanika“. Keitėsi spalvų gama. Pirmuose darbuose vyravo ryškios spalvos, vėliau atsirado ramios – melsvos, pilkos, gelsvos ar sodrios žalios. Dar vienas S. Puodžiūtės kūrybos etapas – darbai medicinos tematika. 2014 m. Onkologijos institute ir VU bibliotekoje veikė paroda „Aš dirbu Santariškėse“.

Apie miesto ir kaimo peizažų parodą autorė sako: „Šios parodos paveikluose – daug erdvės, mažai spalvų, nedaug objektų. Tik tai, kas svarbiausia. Norėjosi, kad peizažai būtų atpažįstami, tarsi vietovė pamatyta kitaip.“

Paroda Lietuvos medicinos bibliotekoje veiks iki rugpjūčio 31 d. ■

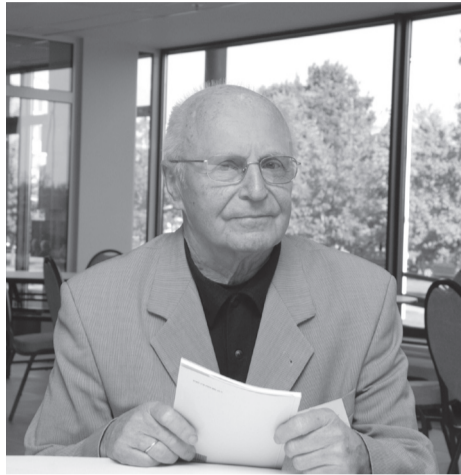
Konferencija profesoriui Leonui Kadžiuliui atminti

Gintarė NAUJOKIENĖ

2016 m. birželio 28 d. Lietuvos mokslų akademijoje įvyko konferencija „Agromomijos mokslo keliu“, skirta prof. Leono Kadžiulio 90-mečiui. Jos organizatoriai – Lietuvos mokslų akademijos Žemės ūkio ir miškų mokslų skyrius, Mokslininkų rūmai ir Lietuvos agrarinių ir miškų mokslų centras.

Apie Profesorių

Leonas Kadžiulis gimė 1926 m. birželio 27 d. Vėželių kaime, Skapiškio valsčiuje, Rokiškio apskrityje. Mokėsi Vainiškių pradinėje mokykloje, Kupiškio gimnazijoje,

Akademikas Leonas Kadžiulis, 2011 m.

Leono Kadžiulio minėjimas Lietuvos mokslų akademijoje. Centre – kurso draugė dr. Marija Sereikienė

studijavo Lietuvos žemės ūkio akademijos Agronomijos fakultete, kur įgijo mokslinio agronomo diplomą. 1950 m. pradėjo dirbti Dotnuvos bandymų stoties vyresniuoju mokslo darbuotoju. 1953–1955 m. studijavo Lietuvos mokslų akademijos Žemdirbystės ir dirvožemio instituto aspirantūroje (dabar – doktorantūra), apgynė daktaro disertaciją apie daugiamečių žolių mišinių parinkimą vidutinio sunkumo dirvose. Per mokslinės veiklos laikotarpį paskelbė 7 monografijas, per 300 mokslinių ir populiarinių straipsnių. Sukūręs savo mokslinę mokyklą, akademikas parengė daug aukštos kvalifikacijos žolininkystės specialistų. Jam vadovaujant, apginta 17 daktaro disertacijų, 2 habilitaciniai darbai. Leonas Kadžiulis buvo doktorantūros komitetų narys. 1976 m. jam buvo suteiktas profesoriaus pedagoginis mokslo vardas ir Lietuvos nusipelnusio mokslo veikėjo garbės vardas. Iškilus mokslininkas amžinybėn

išėjo baigdamas 88-uosius metus – 2014 m. birželio 12 d. Visus jį pažinėjusius žavėjo profesoriaus tvirtos gyvenimo nuostatos, optimizmas, interesų įvairovė, intelektas ir erudicija.

Jubiliejui skirta konferencija

Leonas Kadžiulis labai mėgo muziką. Ji skambėjo ir jo 90-mečio minėjime: koncertavo sūnėnas pianistas Aleksandras Vizbaras, jo dukra smuikininkė Augustina Vizbaraitė ir solistė Fausta Savickaitė. Pradėjus konferenciją, LMA tikrasis narys, Žemės ir miškų mokslų skyriaus pirmininkas, Lietuvos agrarinių ir miškų mokslų centro direktorius prof. habil. dr. Zenonas Dabkevičius pasidalijo prisiminimais apie profesorių. Profesoriaus mokslinę veiklą – žolininkystės tyrimus pristatė gyvenimo bendražygė dr. Žydrė Kadžiulienė, Lietuvos agrarinių ir miškų mokslų centro Žemdirbystės instituto direktoriaus pavaduotoja mokslui. Akademiko agronomijos mokyklą aptarė LMA tikrasis narys, Žemdirbystės instituto

Artimieji prie akad. L. Kadžiulio kapo

Leonas Kadžiulis su dukromis Giedre (kairėje) ir Danguole (2010). Arūno Baltėno nuotr.

vyriausiasis mokslo darbuotojas doc. dr. Vytautas Ruzgas, rašęs aspirantūros darbą vadovaujant profesoriui. Vytautas Ruzgas sakė, kad Leonas Kadžiulis buvo mokytojas iš didžiosios raidės. Prisiminimais apie profesorių dalijosi ir kiti mokiniai: dr. Rimantas Dapkus, dr. Audronė Mašauskienė; kurso draugė dr. Marija Sereikienė.

Apie Leoną Kadžiulį ir jo įtaką mokslo politikai (dalyvavo Lietuvos mokslo sąjungos kūrimo iniciatyvinėje grupėje 1989 m., kurios nariu buvo iki 2014 m., 1994–1999

m. buvo LMT pirmininkas) kalbėjo habil. dr. Vygintas Gontis, dr. Jonas Puodžius. Šiltos akimirkos išliko artimųjų atmintyje. Jomis pasidalino Leono Kadžiulio dukros Giedrė ir Danguolė, dukterėčios. Minėjimo pabaigoje nuvykome prie akademiko kapo, uždegėme žvakeles, pamerkėme gėlių. Pasak artimųjų, jų atmintyje profesorius išliks tiesus kaip styga, persimetęs per petį dalgi, einantis į pievą... *Autorė yra Lietuvos agrarinių ir miškų mokslų centro Mokslinių tyrimų ir atviros prieigos centrų paslaugų administratorė*

NAUJOS KNYGOS LIETUVOS MEDICINOS BIBLIOTEKOJE

Dukan Pierre. (2015) **Diukano dieta: gyvenimo būdo vadovas norintiems sulieknėti.** Iš prancūzų kalbos vertė Jonė Ramunytė. Vilnius: Alma littera, 311 p.

Dispenza Joe. (2016) **Jūs esate placebo. Kaip sąmonė virsta materija.** Iš anglų kalbos vertė Živilė Šileikaitė. Kaunas: Mijalba, 349 p.

Gendrolis Antanas. (2014) **Sveikas ir ilgas gyvenimas su bičių produktais.** Redagavo Vytautas Salinka, recenzavo Algirdas Baltuškevičius. (Žodis apie autorių. Sonata Trumbekaitė, p. 5–6) Kaunas: 384 p.

Goebel Wolfgang, Michaela Glöckler. (2015) **Padėkime augti: sveikas ir saugus vaikas nuo kūdikystės iki brandos.** Gydytojo patarimai: medicininis-pedagoginis vadovas. Iš vokiečių kalbos vertė Viktorija Labuckienė, pataisymus vertė Giedrė Gricienė. Recenzentai: Vytautas Basys, Dainius Pūras. Vilnius: Asociacija „Paramos Valdorfo pedagogikai bendrija“, 617 p.

Galvos skausmas: ABC. (2016) Redaktoriai Anne MacGregor, Alison Frith. Versta iš: ABC of Headache. Vilnius: Nacionalinis mokymų centras, 71 p.

Milinkauskas Skaidrius (ir kt.). (2015) **Idiopatinių intersticinės pneumonijos.** Mokomoji knyga. Skaidrius Miliauskas, Greta Musteikienė, Darius Pranys, Raimundas Sakalauskas, Kristina Stravinskaitė-Biekšienė, Jurgita Zaveckienė, Marius Žemaitis. Recenzentai: Algirdas Basevičius, Diana Barkauskienė. Kaunas: Lietuvos sveikatos mokslų universiteto Leidybos namai, 115 p.

Sakalauskienė Giedrė (ir kt.). (2016) **Autonominę nervų sistemą veikiančių vaistinių preparatų farmakodinamika ir farmakokinetika.** Mokomoji knyga. Giedrė Sakalauskienė, Valdas Liukaitis, Arvydas Milašius, Edgaras Stankevičius. Recenzentai: Valdimaras Janulis, Aušra Burkauskienė. Kaunas: Lietuvos sveikatos mokslų universiteto Leidybos namai, 91 p.

Tenzinas Puncogas. (2014) **Tyrojo kristolo vėrinys: tibetiečių medicinos vaistinių žaliavų žinynas** Iš tibetiečių kalbos vertė Algirdas Kugevičius. Kaunas: Vitae Litera, 1038 p.

Barauskas, Giedrius (ir kt.). (2014) **Chirurgija šeimos gydytojui.** Universiteto vadovėlis. Sudarė Juozas Pundzius ir Leonas Valius. Recenzentai: Vytautas Kasiulevičius, Donatas Venckutonis. Kaunas: Vitae Litera, 671 p.

Rimšaitė Eglė. (2013) **Nuo mitų prie tikrovės.** Psichikos sveikatos vaizdavimas žinias-klaidos priemonėse. Metodinė priemonė. Vilnius: Vilniaus universitetas, 67 p.

Absoliuti tekstilė: nuo ištakų iki XXI a. (2016) Sudarytoja Eglė Bogdaniene. 2-oji papild. laida. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 336 p.

Drėma Vladas. (2016) **Vilniaus amatininkai XVI–XIX a.** Iš Vlado Drėmos archyvų. Sudarytojas Arturas Mickevičius. Vilnius: Versus aureus, 894 p.

Iš nežinios į nežinią: Antrojo pasaulinio karo atbėgėliai Lietuvoje. (2015). Parodos kuratorė ir katalogo sudarytoja Vaida Sirvydaitė-Rakutienė, dailininkė Milda Kairaitienė, skaitmeniniai vaizdai: Džiugas Palukaitis. Vertėjas į anglų kalbą Armandas Rumšas, vertėja į lenkų kalbą Beata Piasecka. Kaunas: Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus, 198 p.

Buinauskienė Jūratė (ir kt.). (2014) **Naujagimio pradinis ir specialusis gaivinimas.** Lietuvos sveikatos mokslų universitetas. Kaunas: Krizių tyrimo centras, 419 p.

Dreikurs Rudolf, Soltz Vicki. (2014) **Laimingi vaikai: iššūkis tėvams.** Iš anglų kalbos vertė Rimantas Matulis. Vilnius: Vaga, 279 p.

Faber Adele. (2013) **Kaip kalbėti su vaikais, kad jie klausytų, ir kaip klausyti, kad vaikai kalbėtų.** Vertė Indrė Padaruskaitė. Vilnius: Vaga, 277 p.

Kurienė Aušra. (2016) **Kaip užauginti žmogų: mintys iš vaikų psichologo smėlio dėžės.** Sudarytoja Jurgita Kotryna Ogulevičiūtė. Vilnius: Alma littera, 221 p.

Mangačev Petko. (2013) **Daktaro Jono Basanavičiaus gyvenimas ir darbas Bulgarijoje 1880–1905 metais.** Vertė Laima Masytė. Europos kalbų ir kultūrų dialogo tyrėjų asociacija. Vilnius: Petro ofsetas, 213 p. Pratarė: Rimantas Miknys, 7–8 p.

Pease Allan, Pease Barbara. (2016) **Kūno kalba darbe.** Iš anglų kalbos vertė Gediminas Auškalnis. Vilnius: Alma littera, 157 p.

Szczeklik Andrzej. (2016) **Katarsis: apie gydomąją gamtos ir meno galią.** Įžanga: Czesław Miłosz. Iš lenkų kalbos vertė Kazys Uscila. Vilnius: Mintis, 149 p.

Szczeklik Andrzej. (2010) **Kora: apie ligonius, ligas ir medicinos sielos paieškas.** Įvadas: Adam Zagajewski. Iš lenkų kalbos vertė Kazys Uscila. Vilnius: Mintis, 255 p.

Tatarkiewicz Władysław. (2015) **Apie laimę.** Iš lenkų kalbos vertė Vyturys Jarutis. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 399 p.

Lietuvos žolynų paviliotas Profesorių Leoną Kadžiulį prisimenant

Dr. Vytautas RUZGAS

Leonas Kadžiulis visą savo gyvenimą pašventė žolininkystės mokslui, išgarsinusiame šalies mokslininkus toli už Lietuvos ribų, daug prisidėjusiam, kad Lietuvoje sužaliuotų gražios, pagal paskutinį mokslo žodį tvarkomos pievos ir ganyklos, atnešusios kraštui daug naudos. Jo mokslinio darbo pradžia – 1950 m. Dotnuvos bandymų stotyje. Vėliau – aspirantūra, kurioje vadovaujamas akademiko J. Kriščiūno ir LMA nario korespondento Petro Vasinausko, jis parengė ir 1955 m. apgynė disertaciją apie tinkamesnių daugiamečių žolių mišinių parinkimą Lietuvos vidutinio sunkumo dirvose.

1956 m. Dotnuvoje buvo įkurtas Lietuvos žemdirbystės mokslinio tyrimo institutas, o jame – Pievų ir ganyklų skyrius, kuriame L. Kadžiulis tapo vyresniu mokslinio darbuotoju.

Leonas Kadžiulis su proanūkiu Emiliu (2012)

toju. Iš pradžių šiam skyriui vadovavo prof. Juozas Tonkūnas, o nuo 1962 m. iki 1990 m. vadovo pareigas teko prof. L. Kadžiuliui. Šių dviejų mokslininkų bendradarbiavimas buvo labai svarbus žolininkystės mokslo ir žolių ūkio plėtotėi.

L. Kadžiulis kūrybingai ir rezultatyviai dirbo eksperimentinį darbą, rengė rekomendacijas, pagrįstas naujomis idėjomis, sudėtingais lauko bandymais ir laboratoriniais

Leonas Kadžiulis – Lietuvos žolynų tyrinėtojas

tyrimais. Sukaupti gausių tyrimų duomenys 1972 m. buvo apibendrinti habilitaciniame darbe „Daugiamečių žolių auginimo ir naudojimo pašarui pagrindai“ ir monografijoje „Daugiamečių žolių auginimas pašarui“. 1976 m. L. Kadžiuliui suteiktas profesoriaus pedagoginis mokslo vardas ir Lietuvos nusipelnusio mokslo veikėjo garbės vardas. Monografija įvertinta Lietuvos valstybine mokslo premija. Su bendraautoriais parengtas darbas „Žemių sukulturnimo ir jų intensyvaus naudojimo kultūrinėms pievoms ir ganykloms pažangios technologijos sukūrimas ir įdiegimas“ buvo įvertintas ir TSRS valstybine mokslo premija. Už nuopelnus Lietuvos mokslui profesorius L. Kadžiulis 1998 m. apdovanotas Gedimino 5-ojo laipsnio ordinu.

Leonas Kadžiulis (antroje eilėje) 2009 m. – Lietuvos vardo minėjimo tūkstantmečio – Dainų šventėje

Su dukra Giedre ir anūke Laura (2006)

Prasidėjus Atgimimui ir atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, prof. L. Kadžiulio veikla labai išsiplėtė. Nuo 1991 m. jis aktyviai įsitraukė į Lietuvos mokslo tarybos ir Lietuvos mokslininkų sąjungos veiklą. Profesorius dalyvavo rengiant svarbius dokumentus, susijusius su Lietuvos mokslo ir studijų sistemos pertvarkymu, atstovavo Lietuvos mokslo ir studijų institucijoms įvairiose Europos mokslo organizacijose ir jų renginiuose. Iki 1999 m. L. Kadžiulis buvo Lietuvos mokslo tarybos pirmininkas, o 1992 m. Bronislovo Lubio Vyriausybėje – ministras be portfelio, atsakingas už mokslą ir studijas. Konferencijos dalyviai pažymėjo, kad profesorius Leonas Kadžiulis buvo plačios erudicijos ir didelės kultūros žmogus, savo mokiniams ir bendradarbiams buvęs mokytoju plačiaja šio žodžio prasme. *Autorius yra LMA tikrasis narys, LAMMC Žemdirbystės instituto vyriausiasis mokslo darbuotojas, buvęs prof. Leono Kadžiulio doktorantas*

Profesorius Leonas Kadžiulis – mokslo politikoje

Dr. Vygintas Gontis

Daugeliui mokslininkų Sąjūdžio idėjos stiprino jų atsakomybę už visą mokslo bendruomenę ir jos indėlį į valstybės atkūrimo procesus. 1989 m. pradžioje susibūrė Lietuvos mokslininkų sąjungos (LMS) steigimo iniciatyvinė grupė, kurios aktyviu nariu tapo tuometinis Lietuvos mokslų akademijos narys korespondentas profesorius Leonas Kadžiulis. Jo aktyvus dalyvavimas mokslo politikoje atspindi daugelio tuo metu kuriamos Mokslininkų sąjungos bendražygių indėlį į atkuriamos valstybės mokslo pertvarką.

Pirmasis laikraščio „Mokslo Lietuva“ numeris pasirodė 1989 m. liepą, o 1989 m. spalio 7 d. įvyko LMS steigiamasis suvažiavimas, sukvietęs per tūkstantį dalyvių. Ministrų taryba naująją organizaciją įregistravo paskutinėmis tų metų dienomis. Visa bendraminčių veikla buvo nukreipta kurti naujus mokslo organizavimo teisinius pagrindus mūsų valstybėje. Po ilgų mokslo bendruomenės diskusijų 1991 m. vasario mėnesį buvo priimtas Lietuvos Respublikos

Dr. Vygintas Gontis (kairėje) ir akad. Zenonas Dabkevičius akad. Leono Kadžiulio minėjime Lietuvos mokslų akademijoje

mokslo ir studijų įstatymas, gyvavęs be jokių pakeitimų net 11 metų – iki 2002 m. spalio mėnesio.

Šis įstatymas nustatė praktiškai visus pagrindinius mokslo organizavimo principus: mokslo ir studijų institucijų vidinę struktūrą ir valdymą; studijų formas, pakopas ir kvalifikacinius laipsnius bei reikalavimus jiems; mokslo laipsnių ir vardų sistemą; mokslo laipsnių ir pedagoginių mokslo vardų suteikimo bei nostrifikavimo tvarką; mokslo ir studijų institucijų savivaldos bei autonomijos principus; reikalavimus aukš-

tųjų mokyklų ir mokslo institutų statutams; mokslo ir studijų integraciją; mokslinių pedagoginių darbuotojų teises ir pareigas; studijuojančiųjų teises ir pareigas; mokslo ir studijų institucijų valstybinio reguliavimo priemones ir turinį, valstybinio reguliavimo institucijas; mokslo ir studijų institucijų turinius santykius ir finansavimą.

Profesorius L. Kadžiulis buvo ne tik aktyvus naujosios mokslo ir studijų pertvarkos koncepcijos kūrėjas, bet ir tikrasis jos įgyvendintojas. Jis tapo 1991 m. gruodį įkurtos Lietuvos mokslo tarybos nariu ir vadovavo jai nuo 1994 iki 1999 m. 1992 m. liepą–lapkritį L. Kadžiulis buvo ketvirtosios Vyriausybės ministru be portfelio, atsakingu už mokslą ir studijas.

Profesorius dalyvavimas mokslo politikoje visada išsiskyrė ypatingu nuosaikumu ir tolerancija kitų nuomonei, įgyvendinant net pačius sudėtingiausius pertvarkos aspektus. Žemės ūkio mokslo atstovai Lietuvoje gali būti tikri, kad L. Kadžiulio dalyvavimas mokslo politikoje padėjo išsaugoti šios mokslo srities tęstinumą ir atsilaukti nuo dažnai griaujamą pobūdį turinčių užmačių. Profesorius aktyviai dalyvavo LMS veikloje

Lietuvos agrarinių ir miškų mokslų centro Žemdirbystės institutas Dotnuvoje (Akademija) – pagrindinė akad. L. Kadžiulio darbovietė

iki pat gyvenimo pabaigos ir galėjo būti pavyzdys daugeliui kolegų, kurie, nematydami didesnės naudos asmeninei karjerai, nuo LMS veiklos atitolo.

Norintiems daugiau sužinoti apie profesoriaus indėlį į Lietuvos mokslo ir studijų pertvarką siūlome paskaityti 1994 m. LMS parengtą Lietuvos mokslo ir studijų koncepciją, kuri laisvai prieinama internete: http://mokslasplus.lt/rizikos-fizika/wp-content/biblio/biblio_1298196931.pdf. *Autorius yra LMS tarybos narys, kelias kadencijas ėjęs Mokslininkų sąjungos vadovo pareigas*

IN MEMORIAM

Kazimieras Uoka

LIETUVOS NEPRIKLAUSOMYBĖS AKTO SIGNATARAS

1951 m. kovo 4 d. – 2016 m. liepos 16 d.

Kazimieras Uoka gimė 1951 m. kovo 4 d. Kaune. Besimokydamas Kauno 4-osios vidurinės mokyklos šeštoje klasėje ir būdamas vos 12 metų, platino antisovietinius atsišaukimus. Būdamas 15 metų, pagamino šampą, kuriuo spausdindavo prieš sovietinę okupaciją nukreiptus atsišaukimus ir juos platino. Nuo to laiko jis atsidūrė sovietinių represinių struktūrų akiratyje. 1969 m. baigęs Kauno 4-ąją vidurinę mokyklą, netrukus buvo pašauktas į tarnybą sovietinėje armijoje, kur praleido trejus metus – iki 1971-ųjų.

K. Uoka 1976 m. baigė Vilniaus valstybinį universitetą, įgydamas istoriko-filosofo specialybę. Pradėjo dirbti Kauno 28-ojoje vidurinėje mokykloje istorijos mokytoju, bet dėl antisovietinių pažiūrų greitai buvo atleistas iš darbo. Dirbo Kauno žemės darbų mechanizacijos valdyboje ekskavatorininku ir buldozerininku. Tuo metu susidomėjo darbininkų politiniu gyvenimu ir socialdemokratinėmis idėjomis.

1985 m. įstojo į Mokslo akademijos Filosofijos, sociologijos ir teisės instituto neakivaizdinę aspirantūrą. Jis aktyviai bendradarbiavo su neformaliomis darbininkų organizacijomis įvairiose TSRS vietose, 1985–1989 m. aktyviai kūrė tuometinės TSRS nepriklausomų darbininkų profsąjungas ir ekologinius judėjimus. Būdamas Lietuvos patriotu, aktyviai dalyvavo „Romuvos“ veikloje. Prasidėjus Atgimimui, įsitraukė į Lietuvos Sąjūdžio ir Žaliųjų judėjimą bei

Lietuvos kultūros paveldo fondo veiklą. Rūpinosi Mažosios Lietuvos reikalais ir jos paveldo išsaugojimu.

Nuo 1988 m. birželio vidurio Sąjūdžio Kauno iniciatyvinės grupės narys, daug prisidėjo prie Sąjūdžio iniciatyvinių grupių kūrimo įvairiuose Kauno ir jo regiono gamyklose bei fabrikuose. 1988 m. pabaigoje K. Uoka buvo išrinktas Sąjūdžio Kauno miesto tarybos nariu. Tais pačiais metais Sąjūdžio Steigiamajame suvažiavime išrinktas Sąjūdžio Seimo nariu ir Sąjūdžio Seimo Tarybos nariu. 1989–1990 m. buvo Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio (LPS) Seimo tarybos sekretorius, išrinktas LPS Seimo nariu.

1988 m. įkūrė Lietuvos darbininkų sąjungą ir iki 1991 m. sausio 12 d. buvo jos pirmininkas. 1989 m. pavasarį išrinktas TSRS liaudies deputatu Kauno miesto Požėlos rajono teritorinėje rinkiminėje apygardoje. Aktyviai bendradarbiavo su Rusijos ir kitų sovietinių respublikų demokratiniais darbininkų judėjimais. TSRS liaudies deputatų pirmajame suvažiavime Lietuvos delegacijos pastangomis buvo deleguotas į suvažiavimo prezidentūrai ir tapo vieninteliu prezidentūrai nariu, nebūdamas sovietinės respublikos Aukščiausiosios Tarybos pirmininku.

1990 m. vasario 24 d. išrinktas į LTSR Aukščiausiąją Tarybą Rokiškio rinkiminėje apygardoje Nr. 102. 1990 m. kovo 11-ąją balsavo už Lietuvos Nepriklausomos valstybės atkūrimą. 1990 m. birželio 21 d Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba Kazimiera

Uoką paskyrė atkurtos Lietuvos valstybės kontrolieriumi. K. Uoka atkūrė šią instituciją ir iki 1992 m. lapkričio 26 d. jai vadovavo.

1990–1992 m., būdamas Aukščiausiosios Tarybos-Atkuriamojo Seimo deputatu, dirbo Sveikatos apsaugos ir socialinių reikalų komisijoje. Priklausė Sąjūdžio Santaros frakcijai. Vėliau aktyviai dalyvavo Tautininkų sąjungos veikloje ir buvo vienas iš Tautininkų frakcijos Seime narių. Buvo Lietuvos tautininkų sąjungos narys.

1992–1996 m. K. Uoka – Lietuvos Respublikos Seimo narys, dirbo Ekonomikos komitete. 2008–2012 m. būdamas Lietuvos Respublikos Seimo nariu dirbo Lietuvos Respublikos Seimo Audito komitete.

Išaugino sūnų Mindaugą ir dukrą Jūrą. Kazimieras Uoka buvo aktyvus Lietuvos Respublikos pilietis, niekada nesitaikstė su melu ir nuolat puoselėjo Lietuvos nepriklausomybę. 2000 m. organizavo referendumą dėl rinkimų į Seimą sistemos pakeitimo, Seimo narių skaičiaus sumažinimo ir valdininkų atlyginimo sumažinimo. 2006 m. įkūrė Piliečių sąsąuką, kovojančią su homoseksualų kultūros platinimu Lietuvoje, kuri 2007 m. tapo kolektyviniu Nacionalinės alkoholio ir tabako kontrolės koalicijos nariu ir aktyviai dalyvavo, apribojant alkoholio reklamą.

2000 m. liepos 1 d. Lietuvos valstybės atkūrimo 10-mečio proga Kazimieras Uoka apdovanotas Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo medaliu.

Netekome žmogaus, visą gyvenimą pasiaukojamai dirbusio Lietuvai ir kovojusio už tautines vertybes. Iki paskutinio atodūsiu jis liko ištikimas ir nuoseklus Lietuvos valstybės ir lietuvių tautos interesų gynėjas. Buvo drąsus, sąžiningas, mokantis pasakyti tiesą ir visada ją ginantis. Netekome iškilus Lietuvos valstybės veikėjo, didžio patrioto, tikinčio Lietuvos šviesia ateitimi. *Parengta pagal LRS pranešimą*

Alfonsas Juška

(1937–2016)

Pabuskit, bitutės – šeiminkas išeina...

Irena Bražėnaitė

Saugumiečiai Jį vadino „sidabrine barzda“. Mums Jis buvo Alfukas. Išėjo, jokių priekaištų niekam nepateikęs, gal tik kalbininkams, leidžiantiems daryti ir šiukšlinti Jo taip puoselėjimą ir ginamą gimtąją kalbą. Išėjo, būdamas vienas. „Ne visada gerai būt vienam, Irena“, – kartą yra pasakęs, mudviem abiem daug apie ką besišnekučiuojant. Neleista mums pasirinkti nei dienos, nei valandos, nei vietos, nei aplinkybių. Net turtuoliai negali už visa tai iš anksto užsimokėti...

Kruopštumo, užsispyrimo, kantrumo Alfonsas turėjo kaupinai. Nuo mažumės pripratęs prie sunkaus darbo – tremtyje vaikas, vos pasiekdamas varstoto viršų, obliavo lentas. Mamai svetimame, šaltame krašte reikėjo pramisti su trim mažais vaikiukais. Tėvulis – kažin kur, o gal jau ir niekur...

Užaugęs Sibire, mokslą ėjęs maskoliškai, paskiau dar ir studijavęs Maskolijoje, grįžęs gimtinėn ne tik negreblavo svetimu gomuriu, bet nepriekaištingai kalbėjo ir rašė Tėvų kalba. Puikiausiai suprastamas, kad ir gyvendamas namie, Jis vis tiek bus sovietinės buveinės tremtinys, Alfonsas nekiūtino paklusniai svetimųjų Jam rupiai

nužvyruotom keliūtėm, bet gyveno vis dar ir pats pabarstydamas aštrių stiklo šukių ant tautą persekiojančių svetimų ir savų šaltakuprių takų, nepakantumo skeveldrų šiūpteldamas rieškučiom dar ir tų šiaudaišių užančiuosna.

Neniūksojo tylutėliai, knebinėdamasis tik akylų priežiurnų leistinuose užsiėmuose ir darbuose, bet kartu su bendraminčiais virpino, krebždino tų kietakakčių paširdžius ir paslėpsnius jų draudžiamom veiklom: tai po svetimųjų sutryptą Prūsiją braidžioja, kai tą dieną žmonėms liepta būti namie ir „balsuoti“ už jau kada kadžių jų pačių išrinktus ir paskirtus valdininkus, tai su tokiais pačiais nerimstančiais latviais susideda, tai Vytautines Trakuose švenčia. Daugelyje ruošų ekspedicijų Alfonsas rankiojo per prakiurusį ir laikmečio vis nevėkšliškai ardomą sietą bebaigiančius negrįžtamai išbyrėti tautos išminties, dainų, pasakų, poringųjų perlus, siaurapročių pardsavėlių uoliai juos tebarstant kiaušėms.

Ano Sausio tryliktąjį, kruvinąjį penktadienį Alfonsas stovėjo prie grobuonių atsukto tanko straublio žiočių... Stovėjo prie istorijos slenkščio – arba tautos išnykimo, arba jos naujos gimties... Puikiai žinodamas, kad renkasi vėl tą patį Sibirą, tik šįkart jo įšalusi, kaulėta nugara būtų daug aštresnė... Sako, kartą žvėries apdraskytas, jo nasrų nebebijo, tik dar labiau pabaisos nekenčia.

Kas myli bites, tas negali būti negeras

žmogus, nes nedorėlio, keikūno, nesąžiningo, melagio tie Dievo vabalėliai nė artyn neprisileidžia. Kai mūsų sode Pupojuose Alfonsas buvo išleidęs avilin spiečių, mačiau, kaip Jis gražiai su bitukėm būva ir kaip pagarbiai šneka apie sutartinėse apdainuotą bitinėlį – bičių Motinėlę. Visą gyvenimėlį, jau būdamas net ir mokslų daktaras, pragyvenęs aspirantų bendrabutyje, ir tenai, pačiam miesto vidury, ant palangės buvo apgyvendinęs mažutę bičių šeimynėlę, tad praeiviams buvo gražu, smalsu ir keista žiūrėti pro mūrinio namo langą siuvančias laukan ir atgal tikrų tikriausias, rainas ra tuotas bitutes...

Deja, nebebuvo kam pranešti, pastuksestant avilin: „Kelkitės, darbininkėlės – jūsų gaspadorius išėjo.“ Darbštuolės bitutės korių čia jau nebesiuvo, nebeaudė, nei medaus, nei bičių duonelės korusosna nebekrovė...

Reikėjo dar lukterti, Alfuk: sesutės Tau rengėsi kitamet gražias sukaktuves ištaisyti. Dar būtume kartu pasidainavę sovietų griauamuose sodžiuose Tavo surinktų dainų ir kitų kitokių. Bet – tokia Dangaus valia. Mūsų žemelė bus Tau neslegianti ir nešalta: čia juk ne sibirai, ne sniegynai – čia Tavo gimtinė Motutė Žemyna Žemynėlė, lengvoji smiltynėlė. Pasiilsėk. Ramu Tau tebūna. Ir mūsų palūkuruiok... Už debesėlių, už Dausynėlių...

Liepos mėnesį, prieš pat savo gimtadienį, bebaigdamas raikyti savo aštuoniasdešimtąją

riekę, mirė kraštotyryninkas, biochemijos mokslininkas Alfonsas Juška, gimęs 1937 m. Marijampolės rajone, Kirmėlynės kaime Antano Juškos ir Zuzanos Kvietelaitytės šeimoje. 1948 m. su tėvais ištremtas Sibirą. Mokėsi Krasnojarsko krašte, Ust-Abakane. Grįžęs iš tremties, dirbo Marijampolėje staliumi. Vėliau studijavo Maskvos energetikos institute. Dirbo Zoologijos institute, stažavosi Maskvos neurofiziologijos institute. 1984 m. Kijevo mokslų akademijoje apgynė filosofijos daktaro laipsnį. Nuo 1976 m. dirbo Biochemijos instituto vyresniuoju inžinieriumi, vėliau jaunesniuoju moksliniu bendradarbiu, Patentinės analizės ir informacijos sektoriaus vadovu, vyresniuoju moksliniu bendradarbiu. Buvo tarptautinių projektų vykdytojas. Nuo 2001 m. buvo VGTU fundamentinių mokslų docentas. Vertė knygas iš anglų kalbos, pats rašė straipsnius angliškai.

Sovietmečiu Alfonsas Juška buvo Kraštotyros draugijos narys, dalyvavo Baltikumo veikloje, etnokultūrinėse ekspedicijose. Saugumiečių buvo nuolat tardomas. Vėliau tapo Sąjūdžio nariu, Aukščiausiosios Tarybos Sąjūdžio Centro frakcijos referentu. Velionis palaidotas Viršuliškių kapinėse, šalia Mamos. Amžinosios Šviesos ir Dieviškos Ramybės jiems.

Requiem aeternam dona eis, Domine, et lux perpetua luceat eis. Requiescant in pace. Amen.

LIETUVOS VIDAUS VANDENŲ INFRASTRUKTŪROS IR LAIVYBOS PAVELDAS

Algimantas GRAŽULIS

Tęsinys. Pradžia Nr. 12 (566)

Kėdainių uostas

Kėdainių viduramžių uostas minimas daugelyje leidinių ir straipsnių. Jo įsteigimo 1581 m. faktas nurodytas net Lietuvos svarbiausių istorinių datų žinyne. Dar 2001 m., nagrinėjant senamiesčių raidą, neatsitiktinai pabrėžta, kad Kėdainiai yra vienintelis Lietuvos senamiestis, pradiniame raidos etape susiformavęs abipus laivybinės upės. Tačiau Nevėžis taip ir liko nepakankamai atskleistas kaip svarbus senamiesčio sąrangos elementas, istoriškai neatsiejamą jo struktūros dalis, suskaidžiusi Kėdainių senamiestį į dvi dalis (žr. VPK, 2001-12-10, Lietuvos senamiesčių raida 1995–2000 metais. Apžvalga. A. Gražulis, J. Lapinskas, J. Skomskis).

Į pietus nuo Didžiosios turgaus aikštės, vadinamajame Skongalyje, buvo įrengta 110 m. ilgio prielauka laivams. Leidimą naujai prielaukai statyti Ona Radvilaitė-Kiškienė išsiryškino 1568 m. Gardine posėdžiavusiame Seime. Prielauką ir Didžiosios rinkos aikštę sujungė gatvė, lygiagreti su Nevėžio upe (žr. A. Juknevičius. Kaip „terra Gaydine“ tapo „civitas Caiodunensis“ – Kėdainiai XIV–XVII a.). Jos sūnaus Jono Kiškos pastangomis 1581 m. Varšuvos Seime buvo oficialiai įteisintas Kėdainių uostas ir pripažintas laisvas vandens kelias Nevėžiu. Beje, Mykolo Biržiškio nuomone, Nevėžis buvo panaudojamas laivybai net iki Panevėžio.

Minija (Mingė)

Minija (Mingė) – buvusi žvejų kaimo gatvinė gyvenvietė, esanti Kintų seniūnijoje, Nemuno deltos regioniniame parke, yra valstybės saugoma, kaip išskirtinės planinės erdvinės struktūros vietovė. Pagal istorinius duomenis, ją galime priskirti seniesiems uostams. Šiai vietai taikomas kultūrinio draustinio statusas. Parko plane ir kituose apsaugos dokumentuose (Reglamente ir pan.) nurodyta: „Minijos kaimo architektūrinis draustinis, kurio plotas – 27,5 ha.“ Kultūros vertybių registre nustatytas saugomos vietovės plotas – 35,6 ha. Matome, kad vienos saugomos vietovės plotai, nustatyti ir patvirtinti skirtingų žinybų, yra skirtingi. Beje, tai jau nerašyta norma tapęs reiškinys.

Gyvenvietės sodybos orientuotos į Minijos upę, kuri su prielaukais ir yra pagrindinė kaimo gatvė, nors ir ne sausumos, kaip įprasta. Sodybas nuo upės skiria gana aukštas pylimas, kuriame numatyta įrengti pėsčiųjų taką, panaudojant tradicines dangos medžiagas ir statybos technologijas. Deja, čia neteikiama pirmenybė išlikusių autentiškų sodybų, pastatų tvarkymui, palaikymui ir išsaugojimui. Padidinti kai kurių pastatų tūriai, namų aukštis. Tvarkant pastatų vidų,

Karaliaus Vilhelmo kanalas

dažnai pažeidžiamas tradicinis gyvenamųjų namų išplanavimas. Daug tvartų, svirnų ir kitų ūkinių pastatų dabar pritaikyta gyvenamųjų patalpų paskirčiai. Gyvenvietėje pastatyta nauja sodyba išsiskiria padidintais, nebūdingais senajai pamario krašto žvejų kaimo gyvenvietei pastatų tūriais ir naudojamomis šiuolaikinėmis statybinėmis medžiagomis bei gaminiais, tačiau bandyta įrodinėti, esą taip yra atkurta senoji sodyba.

Be leidimo buvo iškirsti visi kaimo gyvenvietės ilgosios pakrantės (pylimo) želdiniai. Tačiau atkurti kai kurie esminiai autentiškos kaimo planinės struktūros elementai, pavyzdžiui, senoji Mingės mokykla ir sodyba, gyvenamasis namas, ūkinis pastatas. Ir šiuo metu abipus upės nusidriekusi daugiau kaip vieno kilometro ilgio gyvenvietė gražiai išilieja į kraštovaizdį, jį pagyvina, praturtinama tradiciniais elementais.

Šioje gyvenvietėje būtina išsaugoti tradicinę architektūrą ir skatinti tradicinį gyvenimo būdą, tradicinę laivadirbystę ir žvejybą istoriniais laivais, tradicinę laivybą. Būtina atkurti istorines prielaukas, kurių būta prie kiekvienos sodybos. Reikia skubiai parengti specialų paveldosaugos ir paveldotvarkos planą, nustatyti vizualinės apsaugos zoną. Mingė – prioritetingas kompleksas, kuriam turi būti užtikrinta ypatinga valstybės globa, nes tokia vietovė yra vienintelė Lietuvoje.

Smalininkų uostas

Įdomiausias kultūros paveldo kompleksas Smalininkuose (Jurbarko r.) – senasis uostas. Į kultūros vertybių registrą įrašytas kaip Smalininkų uosto statinių kompleksas, susidedantis iš uosto ir jo geležinkelio pylimų, vandens matavimo stoties ir akmenimis grįstos gatvės atkarpos. Kultūros vertybių registre pateiktame jo ribų plane pažymėta, kad senojo uosto akvatorija yra šio kultūros paveldo komplekso teritorijos dalis.

Šiuo metu Lietuvos teritorijoje vis dar veikia penkios, Prūsijos ir Carinės Rusijos įsteigtos bei įrengtos, senosios Nemuno vandens lygio matavimo stotys – Rusnės (1810 m.), Smalininkų (1810 m.), Kauno (1877 m.), Nemajūnų (1901 m.), Druskininkų (1877 m.) (pagal K. Kilpų, E. Stonevičių, „Lietuvos vandenų geografija“, 44–45 p., vadovėlis, 2011 m., Vilnius.). Smalininkų vandens matavimo stotis, susidedanti iš

Ventos-Dubysos perkasas

bokštelio su šuliniu, laiptų ir matuoklių, yra nacionalinės reikšmės kultūros paminklas. Garsiausia Lietuvoje (berods, ilgiausia bendra veikimo trukme ir išlikusiais didžiausios apimtys stebėjimų duomenimis), viena seniausių prie Nemuno, Smalininkų vandens matavimo stotis veikia nuo 1811 m. Ji įsteigta specialiu karaliaus nurodymu (žr. S. Kolupaila, 1927 m.). Pirmoji matuoklė neišliko. Dabar yra išlikę akmeniniai „laiptai“, sumūryti 1886 m., kurie buvo naudojami vandens lygiui matuoti. Šalia matuoklės yra stebėjimo bokštelis, pastatytas maždaug 1924–1926 m. Tiesa, šis vertingas uostas yra tik eksponuojamas, tačiau tuščias, nepritaikytas ir nenaudojamas pagal paskirtį.

Prielauka čia buvo nuo pat miestelio įsikūrimo. Siekiant apsaugoti laivus nuo pavasariinių potvynių nešamų ledų, 1837 m. buvo įrengtas tikras žiemos uostas. Senoms baržoms jis tiko, tačiau, antroje XIX a. pusėje Nemune pasirodžius garlaiviams, toks uostas nebetenkino laivininkų. 1886–1888 m. uostas buvo perstatytas ir išplėstas, paaukštintas ir pailgintas iki 400 m pylimas, išgrįstos krantinės. Uoste nuolat vyko gyvenimas. Kiekvienas Nemunu plaukiantis laivas čia turėdavo sustoti, kad pereitų muitinės kontrolę. Šalia uosto buvo laivų statykla, kurioje gamino net 30 metrų ilgio laivus. Nestovėdavo tuščias uostas ir žiemą – čia likdavo žiemoti iki 60 laivų. Dabar uostas nebenaudojamas, tik senos nuotraukos primena jo klestėjimo laikus.

Šilutė

Kadaise Šilutė garsėjo ne tik karčiama ar dvaru, bet ir uostu, uosteliais ir prielaukais, tradicine žvejyba ir pramogine laivyba. Čia pat, vos už keleto kilometrų, yra Nemuno delta, čia pat – žemupio ir Kuršių marių lagūnos, nuostabūs, saviti vaizdai, ypač žuvingi vandens plotai. Šilutės miesto istorinė dalis yra vietovė, saugoma valstybės. Jos teritorija nuo 2013 m. apima 98,04 ha. Miestas išaugo, sujungęs tris kaimus: – Šilo karčemą, Verdainę (minimą jau XIII a.) ir Žibus.

Tai didelė kultūros paveldo kompleksų ir objektų sandauga. Išliko dauguma esminių miesto istorinės planinės erdvinės struktūros komponentų bei istorinių statinių ir pastatų. Daugumą jų – valstybės saugomos kultūros

vertybės. Kadaise į Šilo karčemos savaitinių turgų atvažiuodavo ar atplaukdavo ne tik gretimų apylinkių ūkininkai, amatininkai, žvejai bei prekeiviai, bet ir žmonės iš Rusnės, Kuršių nerijos ir net iš Žemaitijos.

Šiuo metu senojo turgaus aikštę vargiai beatpažinsi. Tik gerai išžiūrėjus įmanoma pamatyti dar išlikusius senuosius, istorinę aikštės erdvę formuojančius pastatus, tačiau nebesimato senosios vidaus vandenų infrastruktūros paveldo. Taip yra todėl, kad istorinių prielaukų, tradicinių istorinių laivų bei valčių atkūrimui ir apsaugai čia visiškai neskiriama dėmesio. Iš esmės sunaikinti Šilutės istoriniai uostai (pvz., Šilutės mažųjų laivų uostas, minimas 1914–1917 m.) ir prielaukos. 2011 m. buvo nugriautas galbūt paskutinis prieškarinio prielaukos autentiškas medinis pastatas. Tiesa, 5 km ilgio Šyšos atkarpa iki žiočių yra sutvarkyta ir naudojama laivybai kaip ir prieškarui bei iš dalies – ir sovietmečiui.

KANALAI

Karaliaus Vilhelmo kanalas

Didžioji Karaliaus Vilhelmo (Klaipėdos) kanalo dalis, saugoma valstybės (daugiau kaip 18 km), yra Klaipėdos rajone. Likusi dalis – Šilutės ir Klaipėdos rajonuose, kurių riba yra nustatyta kanalo viduriu iki Minijos ir Klaipėdos miesto teritorijoje. Kompleksą sudaro šliuzas, esantis prie Lankupių k. (Priekulės sen.), du tiltai, šliuzo meistro sodyba (namas ir du ūkiniai pastatai). Tai vienintelis Lietuvoje gana gerai išlikęs tokios apimtys ir sudėties istorinis hidrotechninis kompleksas, tačiau iki šiol dar nepakankamai įvertintas, tinkamai neatskleistas ir nepritaikytas kultūriniam turizmui. Reikėtų sutvarkyti kai kuriose atkarpose suvešėjusių savaiminių želdinių vietas, spręsti kanalo valymo ir panaudojimo bei statinių restauravimo klausimus. Įspūdingo komplekso vertingosios savybės iki šiol nėra nustatytos. Kanalas beveik nenaudojamas. Tiesa, Klaipėdos rajono bendrajame plane, patvirtintame 2011 m. vasario 24 d., kai kurios užduotys jau yra nustatytos. Planuojama

Mažosios Lietuvos enciklopedinis žinynas – jau ir lietuvių kalba

Vytautas Žeimantas

Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras kartu su Šiaurės Amerikoje veikiančiu Mažosios Lietuvos fondu išleido „Mažosios Lietuvos enciklopedinį žinyną“. Knyga skirta Mažajai Lietuvai, gražiais pasiekimais ir skaudžiomis netektimis paženklinatam kraštui, kurį šiandien dalijasi net trys valstybės: šiaurinė Mažosios Lietuvos dalis, Nemuno dešinysis krantas – Lietuvoje, iš centrinės dalies atsirado politinis naujadaras – Rusijos Kaliningrado sritis, o pietinę valdo Lenkija.

Daktaras Algirdas Matulevičius šiam žinynui parašė net 23 straipsnius

Pasak dr. V. Bagdonavičiaus, šio žinyno leidėjai nepretendavo aprėpti visą Rytų Prūsiją, jos istoriją ir visus su ja susijusius reiškinius bei objektus. Jų veiklos leitmotyvas šį kartą buvo kiek siauresnis, apimantis tik tą Rytų Prūsijos teritorijos dalį, kurioje nuo seno gyveno lietuvių ir kitų baltų (prūsų, kuršių, skalvių, nadruvių, sūduvių) gentys. Nustatyti šios teritorijos ribas, ypač pietinę, yra nelengva. Leidėjų pateiktuose Mažosios Lietuvos žemėlapiuose nurodomi keli pietinės sienos variantai. Bene tiksliausiai šią ribą dar 1989 m. pavaizdavo dr. Algirdas Matulevičius, kruopščiai ištyręs čia gyvenusių žmonių tautinę sudėtį.

Apie Algirdą Matulevičių verta pakalbėti plačiau. Šiame žinyne yra net 23 jo parašyti straipsniai. Mažąją Lietuvą jis susidomėjo, dar studijuodamas Vilniaus universitete. Mokslinėse konferencijose, vykusiose Maskvos, Kijevo, Odesos, Novosibirsko ir Tartu universitetuose, A. Matulevičius skaitė pranešimus apie lietuvių tautinio sąjūdžio XIX a. antrojoje pusėje spaudą („Aušra“ ir „Varpa“), Didžiosios ir Mažosios Lietuvos intelektualų bendradarbiavimą. Šia tema pirmasis parašė diplominį darbą, o 1973 m. apgynė mokslų daktaro disertaciją iš Mažosios Lietuvos 1701–1807 m. laikotarpio istorijos apie tautinius lietuvių (mažlietuvių) ir vokiečių santykius.

Nuo 1972 m. A. Matulevičius rengia lietuviškas enciklopedijas. Be dviejų monografijų, į kitas knygas, tęstinius mokslinius leidinius, periodinę spaudą ir įvairias enciklopedijas parašė daugiau kaip tūkstantį straipsnių. Jis parengė ir originalių Mažosios Lietuvos etninių bei kitokių žemėlapių. Pirmasis išsamiai ištyrė, kaip per amžius, iki XVI a. pradžios, susidarė lietuvininkų etnoteritorinė ir etnokultūrinė bendruomenė, kaip XIII a. autochtonus prūsus ir kitus baltus užkariavo Vokiečių (Kryžiuočių) ordinas ir jų etninė žemė sukūrė kolonijinę valstybę, vietos gyventojus paversdamas baudžiauninkais. Rašė ir apie jų pasipriešinimą socialinei ekonominei, religinei ir tautinei priespaudai.

A. Matulevičius pirmasis išsamiai ištyrė Prūsijos kunigaikštystės (1525–1701 m.) ir Prūsijos karalystės (nuo 1701 m.) gyventojų socialinius ekonominius sluoksnius, kategorijas ir grupes, religinius tautinius santykius. 1989 m. jis sudarė originalų Mažosios Lietuvos pietinės ribos žemėlapi, išryškindamas krašto administracinę teritorinę suskirstymą. 1996 m. su kartografu Petru Gaučiu parengė originalų žemėlapi apie XVII a. pradžios Mažosios Lietuvos gyventojų tautinę sudėtį, nurodydamas valsčius, kuriuose gyveno lietuvininkai, prūsai, kolonistai vokiečiai, lenkai ir mozūrai.

Žinyne daugiausia dėmesio skiriama

Žinyno kūrėjų grupė. Sėdi (iš kairės) MELC direktorius Rimantas Kareckas, žinyno rengimo grupės vedėja Danutė Valentukevičienė, MLF tarybos pirmininkas prof. Jurgis Arvydas Anysas. Stovi: redakcinės kolegijos narys Vytautas Kaltenis ir vyriausiasis redaktorius doc. dr. Vaclovas Bagdonavičius

atskleisti lietuvininkų, kaip etninės grupės, savitumą, jų kultūros išskirtinumą. Būtent to pasigendama Rytprūsiam skirtoje literatūroje, paskelbtoje kitomis kalbomis. Dabar ši lietuviškojo etnos pažinimo spraga iš esmės užpildyta. Padaryta tai Rytprūsiais besidominčiam skaitytojui neįklyriai, profesionaliai, netvirtinant, kad čia būta tik lietuviškojo etnos ir kad tik jis teįspaudęs savo kultūros pėdsakus. Lietuviškasis šio krašto istorijos dėmuo atskleidžiamas remiantis bendruoju istoriniu kontekstu, jame regint ir kitą čia veikusį – vokiškąjį subjektą bei išryškinant lietuviškojo etnos sąveiką su juo.

Mažosios Lietuvos enciklopedinis žinynas sudarytas iš trijų dalių: pirmoji – istorija, ekonomika, kultūra; antroji – gyvenvietės; trečioji – biografijos. Pirmoje dalyje pateikiamos istorinės žinios apie Mažąją Lietuvą, apibrėžiama jos teritorija, vardas, apibūdinami jos gyventojai. Rašoma apie prūsų, vakarinių lietuvių ir kitų baltų gentis, Vokiečių ordino užkariavimus, Prūsijos valstybės įkūrimą, jos raidą, didžiąją maro epidemiją ir jos padarinius, socialines ir politines reformas, vykusius karus ir su jais susijusius istorinius lūžius. Istoriniame fone pateikiamas lietuvininkų, kaip savitos etninės grupės, susiformavimas, atskleidžiami jos unikalūs bruožai.

Daug dėmesio skiriama kultūriniam gyvenimui, ypač švietimui, religijai, spaudos leidybai, dailei, etninei kultūrai. Atskleidžiami lietuvininkų tapatybės ženklai ir jų kultūros išskirtinumas, parodoma Mažosios Lietuvos reikšmė visos Lietuvos kultūrai. O ji tikrai buvo nemaža. Mažojoje Lietuvoje pasaulį išvydo pirmoji lietuviška knyga, pirmoji lietuvių kalbos gramatika, pirmasis lietuviškas laikraštis, pirmoji poema, pirmoji dainų šventė ir pan. Čia gyveno, dirbo ir kūrė Martynas Mažvydas, Liudvikas Gediminas Rėza, Kristijonas Donelaitis, Vydūnas, kiti garsūs žmonės. Iš čia lietuvišką sąmonę žadino „Aušra“ ir „Varpa“. Apie tai rašo profesoriai Eduardas Gudavičius, Zigmas Zinkevičius, Domas Kaunas, Gintaras Beresnevičius, Darius Petkūnas, Ingė Lukšaitė, Albertas Juška ir kiti.

Žinyne plačiai aprašoma Klaipėdos krašto istorija ir ekonomika. Klaipėdos (vokiškai – Memel) istorija – sudėtinga, įvairiai traktuojama. Yra net teigiančių, kad Klaipėdos vardas esąs lietuvių sugalvotas nauja-

daras. Todėl manau, kad būtų geriau, jei į žinyną būtų įdėtas ir Casparo Hennebergerio „Prūsijos žemėlapis“ (*Prussia vetus*, iš „*Alt und Neus Preussen*“), pasirodęs 1684 m. Frankfurte ir Leipcige, kuris įdomus tuo, kad bene pirmą kartą žemėlapiuose Klaipėdos miestą įvardija ne Memeliu, bet Cleypeda.

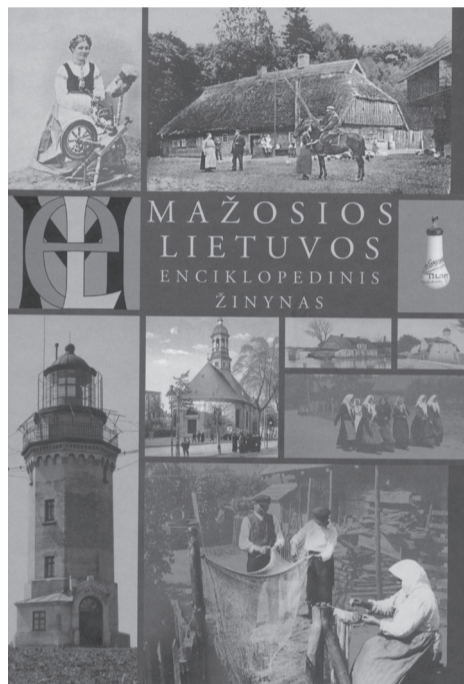
Antroje dalyje pateikiami lietuviškiausios krašto dalies gyvenviečių aprašymai. Joje – 165 miestų, miestelių, valsčių ir parapijų centrų bei didesnių kaimų istorijos.

Didžiausi šios dalies straipsniai skirti Karaliaučiu, Klaipėdai, Tilžei, Šilutei, Ragainei. Daug įdomių faktų galima rasti straipsniuose, skirtuose Įsručiui, Gumbinei, Labguvai, Juodkrantei, Nidai, Pagėgiams, Priekulei, Pyliavai, Tepliuvai, kitiems Mažosios Lietuvos miestams, miesteliams ir garsesniems kaimams.

Trečioje žinyno dalyje aprašyti Mažojoje Lietuvoje gimę, gyvenę ar dirbę politikos, visuomenės, kultūros, švietimo ir mokslo veikėjai, lietuviškosios raštijos pradininkai, tautosakos rinkėjai ir leidėjai, iškilūs dvasininkai ir žymūs kitų sričių veikėjai. Šioje dalyje stengiasi pateikti kuo daugiau lietuvių kilmės ar lietuvių kultūrai, tautinio tapatumo palaikymui nusipelnusių veikėjų biografijų.

Žinynas – solidus, 584 puslapių. Jame yra daugiau kaip 900 iliustracijų, gausiu retų ir įdomių nuotraukų, daug žemėlapių. Pateikiama bibliografija, įdėtos asmenų, gyvenviečių ir dalykų rodyklės. Visa tai padės skaitytojui geriau orientuotis šioje informacijos gausoje. Šioje knygos dalyje pasigedau tik informacijos apie šiuolaikinius žinomus Mažosios Lietuvos tyrėjus. Juo labiau kad praktiškai visi dalyvavo šio žinyno leidime, yra pagrindinių knygos straipsnių autoriai. Manau, kad skaitančiam šį žinyną būtų įdomu sužinoti, kas yra tie žinyno leidėjai ir straipsnių autoriai. Paskelbta glausta informacija apie juos tik padidintų žinyno vertę.

Vartydamas naują žinyną, prisiminiau, kaip Mokslų akademijoje per „Mažosios Lietuvos enciklopedijos“ pristatymą daugelis kalbėjo, kad ties ja sustoti negalima, būtina kažką panašaus išleisti ir kitomis kalbomis. Ir motyvacija buvo svari: Vokietijai priklausiusią Mažąją Lietuvą dabar administruoja trys šalys, kiekviena turėdama savų interesų. Lietuviai, rusai, lenkai, vokiečiai bei kitų valstybių atstovai žvelgia į tą kraštą per savo mąstymo ir sukauptų žinių prizmę. Tarptautinę reikšmę turintis objektas kelia suprantamą smalsumą, kurio viena enciklopedija, nors ir išsamia, bet išleista tik lietuvių kalba, nepatenkinti. Būtina į skaitytoją prabilti ir pasaulyje populiariomis kalbomis, ir glaustesne, parankesne naudoti žinyno forma. Anglų ir lietuvių kalbomis dabar toks žinynas jau yra. Manau, kad jį dar vertėtų išversti ir į vokiečių, rusų, galbūt ir į lenkų kalbas.

Žinyno viršelis. Dailininkas Alfonsas Žvilius

Tai jau trečias rimtas bendras šių dviejų leidėjų projektas, skirtas Mažajai Lietuvai. 2014 m. jie šį žinyną išleido anglų kalba (*Conscie Encyclopaedia of Lithuania Minor*), o 2000–2009 m. – ir keturių tomų „Mažosios Lietuvos enciklopediją“. Visus šiuos leidinius inicijavo, didžiąją dalį išlaidų padengė, konkrečiais darbais ir sukaupta medžiaga parėmė Mažosios Lietuvos fondas, nuo 1985 m. veikiantis JAV ir Kanadoje. Šie trys leidiniai tapo didžiausiu ir reikšmingiausiu Fondo remtu ir kartu su Lietuvoje dirbančiais Mažosios Lietuvos tyrėjais bei leidėjais įvykdytu bendru projektu, kurio iniciatorius ir pagrindinis tvarkytojas iki mirties buvo žinomas mažlietuvis prof. dr. Vilius Pėteraitis, 1914 m. gimęs Vaidauguose, netoli Klaipėdos, o gyvenimo kelią užbaigęs 2008-aisiais už Atlanto, Toronte (Kanadoje).

Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, leisdamas „Mažosios Lietuvos žinyną“, turėjo nuoširdžių sąjungininkų. Žodyno rengimą globojo Mažosios Lietuvos fondo pirmininkas Vilius Algirdas Trumpjonas, o jam mirus – prof. Jurgis Arvydas Anysas, gyvenantis Čikagoje. Žinyno turinį formavo redakcinė kolegija, vadovaujama vyriausiojo redaktoriaus dr. Vaclovo Bagdonavičiaus ir redakcinės kolegijos prezidento prof. Zigmo Zinkevičiaus. Redakcinėje kolegijoje darbuosė Antanas Račis, Algirdas Matulevičius, Danutė Valentukevičienė, Vytautas Kaltenis, Vytautas Gocentas ir kt.

Vilnius prabyla knygose

Loreta Glebavičiūtė

Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekoje nuo birželio 23 iki rugsėjo 7 d. veiks paroda „Vilnius prabyla knygomis“. Kviečiama atsiversti knygų puslapiuose glūdinčių Vilnių, pasigrožėti jo istorija, kultūra, architektūra, susipažinti su mokslo, meno, literatūros ir kitomis Lietuvos sostinės gyvavimo sritimis, pamatyti jį iškilų, miestui nusipelnusių asmenybių akimis. Ši paroda kuria naują žvilgsnį į Vilnių, jo grožį ir įvairovę – į miestą, kokį pažįstame ir mylime, galbūt ir į tokį, kokio dar nespėjome pažinti.

Gausi parodos medžiaga suskirstyta temomis: istorija; religija ir religinis menas; Vilniaus albumai; atsiminimų knygos; grožinė literatūra apie Vilnių; architektūra, fotografija, dailė, atvirukai, ženkleliai; teatras, kinas, muzika, muziejai, pilys; vadovai turistams, žinynai (biografiniai, gatvės, kita statistika); Vilniaus bibliografija, enciklopedija. Atskirame stende sugretinamos nuotraukos – senojo ir dabartinio Vilniaus fragmentai. Parodos stenduose sudėtos įdomiausios, retos, senos knygos lietuvių, lenkų, rusų kalbomis, leistos Lietuvoje, Čikagoje ir kitur, puošnūs šiuolaikiniai albumai bei kiti leidiniai. Paminėsime keletą jų.

Istorijos skyriuje verti dėmesio senieji leidiniai: Juzefo Ignaco Kraševskio knyga „Vilnius nuo jo pradžios iki 1750 metų“, išleista 1840 m.; Z. Žemaičio „Vilnius Lietuvai ir Lietuva Vilniui – mūsų kovos dėl Vilniaus esmė ir planas“ (1928); vieno pirmųjų lietuvių istoriko Mykolo Balinskio „Vilniaus miesto istorija“. Eksponuojama Gedimino laiško, kuriame pirmą kartą paminėtas Vilnius, faksimilė, A. Rimvydo Čepinskio „Vilniaus gatvių istorija“, 1936 m. Vilniaus žemėlapiai, 1865, 1915 ir 1918 m. kelionių gidai po Vilnių lenkų, rusų ir vokiečių kalbomis. Yra daug kitų unikalių leidinių: „Vilniaus geto afišos“, „Vilnius meniniuose atvirukuose (1905–1945)“, „Vilniaus kokliai XV–XVII a.“, knyga apie iliuzionus – pirmuosius kino teatrus Vilniuje.

Religijos tema atrinktos knygos apie Vilniaus bažnyčias: arkikatedrą, Aušros Vartus, Verkių Kalvarijas ir kt., Vilniaus sakralinę auksakalystę, Vilniaus šventovės senuosiuose atvirukuose. Eksponuojami Vilniaus albumai: A. Sutkaus „Senajo Vilniaus fragmentai“, J. Čechavičiaus „XIX amžiaus Vilniaus vaizdai“, Kęstučio Stoškaus „Vilnius: senamiesčio fotografijos“, „Vilnius. Baroko miestas“, Vlado Drėmos „Dingęs Vilnius“ ir kt.

Parodoje pristatomos iškiliausios su Vilniumi susijusios asmenybės: Napoleonas, arkivyskupas Jurgis Matulaitis-Matulevičius bei kiti Vilniaus vyskupai, K. M. Čiurlionis, Adomas Mickevičius, Tomas Venclova. Mokslo skyriuje pateiktos knygos apie Vilniaus universiteto istoriją, Vilniaus peda-

Parodos „Vilnius prabyla knygomis“ eksponatai. Vikos Petrikaitės nuotraukos

goginį (Lietuvos edukologijos universitetą, Vilniaus akademiją ir Lietuvos jėzuitus, VU Botanikos sodą, Vilniaus miesto teatrą, Marijos ir Jurgio Šlapelių lietuvių knygyną, Vytauto Didžiojo gimnaziją, senuosius amatus, Vilniaus medicinos draugiją).

Iš istorijos

Alfredas Bumblauskas ir Grigorijus Poštašenko knygoje „Naujas Vilniaus perskaitymas: didieji Lietuvos istoriniai pasakojimai ir daugiakultūris miesto paveldas“ rašė: „Vilnius buvo ir lieka miestu, kurio pavadinimas žadina vaizduotę ir lūkesčius, kelia susižavėjimą. <...> Apie Vilnių – senąją Lietuvos sostinę, viduramžių Europos intelektualinį centrą, kultūrų ir religijų, menų, prekybos kelių kryžkelę, savito baroko miestą – ir jo įvairialypį paveldą parašyta nemažai knygų, mokslinių ir enciklopedinių straipsnių, prisiminimų, eilėraščių bei įvairių vadovų po miestą, sukurta nemažai filmų ir nutapyta daug paveikslų.“

Vilnius kūrėsi ir formavosi Vilnios ir Neries santakoje, V–VI a. baltų gyvenviečių vietoje. XIII a. gerai įtvirtintą pilį jau supo miestas. Pirmą kartą Vilnius, kaip miestas ir sostinė, paminėtas 1323 m., Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino laiškuose. 1387 m. Lietuvai priėmus krikščionybę, miestui buvo suteikta savivalda – Magdeburgo teisės.

Nuo XIV a. antrosios pusės sparčiai augo gotikinis miestas, kūrėsi vienuolynai. 1503–1522 m. centrinė Vilniaus dalis buvo apjuosta gynybine mūro siena, turėjusia apsaugoti nuo totorių antpuolių. 1522–1525 m. Pranciškaus Skorina Vilniuje išspausdino pirmąsias knygas. 1579 m. jėzuitai įsteigė universitetą, kuris lėmė Vilniaus, kaip stambiausio regione kultūros židinio, suklestėjimą. XVI a. – intensyvių statybų ir kultūros klestėjimo laikotarpis, dar vadinamas Vilniaus aukso amžiumi.

1655–1660 m., vadinamuoju „tvano“ laikotarpiu, Vilnių užėmė ir nusiaubė Rusijos kariuomenė. 1702–1709 m. miestą buvo užėmusi švedų kariuomenė. Po XVIII a. pirmosios pusės karų ir gaisrų Vilnius atstatytas vėlyvojo baroko stiliumi. Tada galutinai susiformavo senamiesčio silueta su barokinėmis dominantėmis. Iki XVIII a. pabaigos Vilnius – Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės sostinė – buvo visoms tautoms ir religijoms atviras miestas, darantis reikšmingą įtaką Vidurio Rytų Europos regiono šalių kultūros raidai. Miestas taip pat tapo žydų kultūros Šiaurės Europoje centru ir buvo vadinamas Šiaurės Jeruzale.

Po Lietuvos-Lenkijos valstybės padalijimo 1795 m. Lietuva atiteko Rusijai, o Vilnius tapo generalgubernatoriaus valdomos

provincijos centru. 1832 m., po numalšinto 1831 m. sukilimo, uždarytas Vilniaus universitetas. 1860 m. per Vilnių nutiestas geležinkelis, jungiantis Sankt Peterburgą su Vakarų Europa.

XX a. pradžioje miestas tapo Lietuvos tautinio atgimimo centru. Čia 1918 m. vasario 16 d. buvo pasirašytas Lietuvos Nepriklausomybės Aktas. Tuomet į istorinę Lietuvos sostinę pretendavo trys tautiniai sąjūdžiai – lietuvių, lenkų ir baltarusių – ir bolševikai. Vilnius buvo skelbiamas ne tik Lietuvos, bet ir efemerinių valstybių (Litbelo, Vidurio Lietuvos, Baltarusijos LR) sostine. 1920 m. jį okupavo Lenkija ir vėl pavertė jos provincijos centru.

1939 m. Vilnius grįžta Lietuvai, tačiau 1940-aisiais kartu su visa Lietuva jį okupuoja SSRS, vėliau naciai, o 1944 m. – čia vėl ima viešpatauti sovietų okupacinė administracija. Vilnius paskelbiamas Lietuvos TSR sostine. Antrojo pasaulinio karo metais ir pirmaisiais pokario metais miestas smarkiai nukentėjo, buvo sugriauta apie 40 proc. senamiesčio pastatų. Sovietmečiu pradėtos naujų Vilniaus rajonų – daugiabučių namų kvartalų – statybos. 1990 m. kovo 11 d. Lietuvai atkūrus valstybingumą, Vilnius vėl tapo nepriklausomos valstybės sostine. Jos istoriniame branduolyje – senamiestyje – telkiasi intensyvus miesto dvasinis ir kultūrinis gyvenimas. 1994 m. Vilniaus senamiestis įtrauktas į UNESCO pasaulio paveldo sąrašą, 2009 m. miestas tapo Europos kultūros sostine. 2000-aisiais kanonizavus čia gyvenusią Šventąją Faustina, Vilnius vis dažniau vadinamas Gailestingumo miestu. (Parengta pagal: Audronę Kasperavičienę. (2006). *Vilniaus senamiestis. Leidinys skirtas UNESCO 60-mečiui*, p. 12–13)

Kaip senovėje atrodė Vilnius?

Grindinys. Seniausia grįsta gatvė rasta Vilniaus Žemutinės pilies teritorijoje. Tik XV a. pradžioje Vilniuje medinius grindinius imta keisti akmeniniais, tačiau tokių gatvių buvo mažai. XIX a. pradžioje lauko akmenimis buvo išgrįstos Totorių ir Odminių, Polocko gatvė ir dalis Šnipiškių gatvės. Į Vilnių 1914 m. iš Ukrainos atvežtos juodos bazalto trinkelės. Jomis buvo išklota dabartinė J. Basanavičiaus gatvė, Gedimino prospektas ir kai kurios aplinkinės gatvės, tarp jų ir Šventaragio.

Trinkelės buvo dviejų rūšių: plytos formos ir mažesnės kvadratinės. Jų didelį atsparumą lėmė tai, kad trinkelės buvo skeltos, o ne tašytos. Į trinkelių grindinį buvo pasikėsinę Vilnių užgrobę lenkai. Tačiau net ir jų užmojis nebuvo toks naikinantis, kaip mūsų

laikais, kai buvusio Vilniaus mero iniciatyva buvo nuspręsta jas išlupti. Lenkai ketino prospekte rengti karinius parodus. Kadangi ant trinkelių labai slidinėjo kaustyti arkliai, parodo zonoje, priešais Lukiškių aikštę, jos buvo išardytos ir užpiltos asfaltu. Kitur dar ilgai puikavosi amžinos trinkelės. Gal ir barškėjo dantys kadaise važiuojant troleibusu Gedimino prospektu, bet trinkelės buvo gražios, po lietaus ypač juodai blizgėjo.

Kodėl Lisabonoje niekam nekilo mintis išlupti smulkias slidžias trinkeles, vedančias į senamiestį ant stačių kalvų, ir jas pakeisti kinišku betonu? Atvirksčiai, jomis iki šiol didžiuojamasi kaip istoriniu paveldu ir miesto išskirtinumo ženklu. Lietuvos paveldo specialistai tvirtina, kad senosios trinkelės, išsilaukusios šimtą metų, dar būtų tarnavusios kelis šimtmečius, ko nepasakysi apie dabartinę jau aprtrupėjusią Gedimino prospekto dangą.

Apie gatvių pavadinimus. Senais laikais namai turėjo ne numerius, o vardus, dažniausiai susijusius su jų savininkais. Vėliau jų vardus galėjo gauti ir gatvės. Pavyzdžiui, V. Šopeno gatvės pavadinimas neturi nieko bendra su žinomu lenkų kompozitorium Frederiko Šopeno vardu. Šioje gatvėje XIX a. gyveno Vilhelmas Šopenas. Tai buvo antros gildijos pirklys, mecenatas, miesto Dūmos ir miesto tvarkymo komisijos narys. Jis buvo „Šopeno“ (vėliau „Tauro“) alaus daryklos steigėjas ir savininkas.

Gyventojams nepatinka tokie gatvių pavadinimai, kaip Gaidžių, Vištų ar Agrastų. Vienos gatvelės gyventojai net sukilo, kai jai norėta suteikti Gaidžių pavadinimą, nors čia iš tikrųjų rytas giedodavo gaidžiai. Nepatinka ir Juodojo kelio gatvė, tačiau tai yra istorinis pavadinimas: šiuo keliu buvo vežamos laidoti maro aukos. Ne taip seniai Vilniaus savivaldybė grąžino senąjį pavadinimą Valakampiuose esančiai Elniakampio gatvei, nes kažkodėl sovietiniais laikais ji buvo tapusi Velniakampio gatve.

Keisčiausia gatvė, ko gero, galima pavadinti Miesto sienos gatvę, išeinančią iš Trakų gatvės. Iš tikrųjų – tai net ne gatvė, o tik kelių metrų ilgio akligatvis, uždarytas gražiais varteliais, tačiau turintis vieną lentelę su gatvės pavadinimu. Ją sudaro dviejų namų aklinos sienos.

Taurakalnis anksčiau buvo vadintas Molekalniu. Miesto planuose rašoma Gora Gliniana, nes čia buvo molio karjeras. Nuo seno jis buvo vertinamas kaip miesto apžvalgos aikštelė. Pamėnkalnis dar XVII a. buvo vadintas Czartowa gora (Velnio kalnu), tik vėliau pervadintas lietuviškai (pamėnas yra šmėkla, pamėklė). (Pabaiga – kitame numeryje)

Kognityviniai mokslai – kas tai?

Agnė Keršytė

Kognityviniai mokslai (angl. *Cognitive Sciences*) lietuviškai vadinami pažintiniais arba pažinimo mokslais. Tačiau, kaip juos studijuojanti, manau, kad toks vertimas yra netikslus, net šiek tiek klaidinantis. Kognityviniai mokslai gilina ne į žinojimą ar pažinimą, bet ir siekia paaiškinti, kaip veikia mūsų protas. Kai man pačiai tenka apibrėžti, ką studijuoju, savo specialybę dažniausiai pavadinu mokslais apie mąstymą. Tada sulaukiu tokios pačios reakcijos, kaip ir užsienyje: „Tai studijuoji psichologiją?“

Atsakymas į šį klausimą: taip, bet tik iš dalies. Kognityviniai mokslai yra tarpdisciplininė mokslo sritis, jungianti psichologiją, filosofiją, lingvistiką, antropologiją, neuro-mokslus ir dirbtinį intelektą. Ši specialybė tokia plati ne be priežasties. Norėdami su-

prasti, kaip veikia mūsų mąstymas, turime suvokti, kaip kalba atspindi mūsų mąstymą, kokią įtaką mums daro mūsų aplinka, bendruomenė ir kultūra bei kokie biocheminiai procesai vyksta smegenyse, atliekant net ir paprasčiausias „užduotis“.

Kognityviniai mokslai atsirado 1970–1980 m. Jungtinėse Amerikos Valstijose. Mokslininkai jau tada siekė sukurti dirbtinį intelektą. Kognityvinių mokslų pradininkai ir jų pasekėjai suprato, kad, norint jį sukurti, pirmiausia turi būti pažinti procesai, atskleidžiantys mūsų mąstymą. Remdamiesi Alanu Tiuringu (*Alan Turing*), šios srities mokslininkai daro prielaidą, kad ir žmogaus protas veikia, vedamas tam tikrų algoritmų, kuriuos galima suprogramuoti kompiuteriu. Dirbtinio intelekto dalykai labiau atskleidžia šios krypties istoriją ir tikslą.

Turbūt dėl savo kompleksiško kognityvinių mokslų studijų programos Europoje dažniausiai kuriamos magistrantūros pakopos studentams. Amerikoje ši specialybė yra daug populiareesnė ir geriau žinoma (kaip minėjau, ji ten ir atsirado). Ten taip pat yra daugiau bakalauro lygio studijų.

Aš studijuoju šią specialybę bakalauro lygiu Škotijoje, Edinburgo universitete. Mano žiniomis, tai yra vienas iš nedaugelio Europos universitetų, kuriame galima studijuoti kognityvinius mokslus anglų kalba, prieš tai neįgijus bakalauro lygio išsilavinimo. Edinburgo universitetas suteikia galimybę rinktis iš dviejų kognityvinių mokslų specialybės

krypčių, kuriose studijų trukmė – ketveri metai. Viena jų labiau orientuota į humanitarinius mokslus, o kita – į informatiką.

Mano studijų kryptis – humanitarinė, todėl daugiausia dėmesio skiriu psichologijai, lingvistikai ir filosofijai. Taip pat tenka mokytis ir programavimo. Nors kitoje kryptyje daugiausia dėmesio skiriama informatikai, tačiau studentai taip pat turi pasirinkti bent vieną iš minėtų humanitarinių dalykų. Abiejų krypčių studentai gali rašyti baigiamąjį bakalauro darbą iš bet kurio mokomojo dalyko. Panašią savo visapusiškumą į mano studijas programą pavyko rasti Orhuso universitete, Danijoje. Europoje daugėja universitetų, kuriuose galima studijuoti šią specialybę bakalauro lygiu, tačiau juose dažniausiai dėstoma nacionaline kalba. Tik keletas universitetų siūlo humanitarinės pakraipos kognityvinių mokslų studijas.

Dėl universiteto taisyklių ir didelio studijų krūvio, negalime studijuoti visų kognityviniams mokslams priskiriamų dalykų. Pavyzdžiui, nėra galimybės išsamiau mokytis neuromokslų arba antropologijos, todėl studentai raginami domėtis šiomis mokslo šakomis savarankiškai. Neseniai įkurta kognityvinių mokslų studentų organizacija stengiasi į universitetą pakviesti kuo įvairresnių specialybių dėstytojus, pasirengusius pristatyti savo dėstomąjį dalyką, atliekamus tyrimus ir jų sąsajas su kognityvinių mokslų nagrinėjimais klausimais.

Kognityviniai mokslai, kaip ir daugelis tarpdisciplininių studijų, turi savų pliusų ir minusų. Viena vertus, studijuodami tokią plačią specialybę, galime susidaryti bendresnį vaizdą, suprasti, kad labai daug dalykų, kuriuos išmokstame, nagrinėdami skirtingas disciplinas, yra susiję ir tik veikdami kartu sukuria tokį sudėtingą mechanizmą, kurį vadiname mąstymu. Antra vertus, studijuojant kelis, iš pirmo žvilgsnio lyg ir nesusijusius dalykus, visada reikia prisiminti, kad darbo rinka reikalauja pasirinkti konkretesnę specialybės kryptį. Dėl šios priežasties nuolat reikia gilinti pasirinktos srities žinias savarankiškai. Tačiau platus išsilavinimas yra naudingas nei siauras – tiek asmeniškai, renkantis darbo vietą, tiek ir kopiant tolesnės karjeros laiptais. Šias studijas baigę absolventai renkasi labai įvairius karjeros kelius: vieni tęsia studijas magistrantūroje ir vėliau tampa mokslininkais-tyrėjais, kiti įsidarbina technologijų, ekonomikos, socialinio darbo ar net pramogų sektoriuose, o kai kurie tampa mokytojais ar žurnalistais.

Koks likimas laukia kognityvinių mokslų specialistų Lietuvoje, dar sunku pasakyti. Galiu tik pasidžiaugti, kad šių mokslų studijos jau atsirado ir Lietuvoje. Vilniaus universiteto Filosofijos katedra 2014 m. pristatė filosofijos ir kognityvinių mokslų magistro studijų programą. *Autorė yra Edinburgo universiteto studentė, nuo liepos pradžios iki rugsėjo 7 d. atliekanti praktiką „Mokslo Lietuvos“ redakcijoje*

MOKSLO ISTORIJOS PUSLAPIAI

LIETUVOS VIDAUS VANDENŲ INFRASTRUKTŪROS IR LAIVYBOS PAVELDAS

■ Atkelta iš 9 p.

8 km atkarpą pritaikyti turizmui. Numatyta pažintinė ir sportinė rekreacija, kaimo turizmas, verslinė rekreacija žūklaujant ir kt.

Kultūros vertybių registre esančią laivadirbio Gižo sodybą Drevernoje, kaip ir į jį neįtrauktą Dreverno uostą, dera laikyti senosios laivybos – Vilhelmo kanalo ir Kuršių marių infrastruktūros neatsiejama dalimi. Jono Gižo sodyba (dirbtuvės, gyvenamasis namas, svirnas) 2010–2011 m. buvo netin-

kamai restauruota. Nors išsaugotas gyvenamojo namo tūris, tačiau medžio darbai atlikti nekokybiškai. Būtina nustatyti tvarkybos darbų broko priežastis, o rangovas (UAB „Pamario restauratorius“) privalo pašalinti trūkumus. Nors virno išorinis vaizdas išsaugotas, tačiau viduje įrengti šiuolaikiniai sanitariniai mazgai iš šiuolaikinių medžiagų.

Ši sodyba kol kas yra patrauklioje urbanistinėje ir gamtinėje aplinkoje, neužgožta agresyvių naujų ar didelių statinių. Pažinimui yra vertinga sodyboje esanti ekspozicija. Sodybos naudotojai trys: Gargždų krašto muziejaus filialas, Informacinis centras ir

Dreverno bendruomenė. Rekomenduotina pasinaudoti ypač gera sodybos geografinė situacija ir šį kultūros paveldo objektą susieti su čia pat esančiomis Kuršių mariomis, su Dreverno ir Klišupės upėmis, kurios jungiasi su kanalu ir per Dreverną einančiu Karaliaus Vilhelmo kanalu.

Ventos ir Dubysos kanalas

Šio kanalo liekanos yra valstybės saugoma kultūros vertybė. Tačiau Kultūros vertybių registre šio milžiniško komplekso vertingosios savybės nepateiktos, taip pat

nenurodyta jo sudėtis. Pažymėta, kad tai pavienis objektas, lyg kokia pakelės autobusų stotelė. Iš tiesų tai yra itin sudėtingas senosios vidaus vandenų infrastruktūros statinių ir įrenginių kompleksas, kurio statyba nebuvo užbaigta. Tai ir Kurtuvėnų regioninio parko puošmena, ir galvos skausmas. Net ganėtinai apleistas ir neužbaigtas šis grandiozinis kompleksas, apžiūrint jį iš kai kurių vietų, atrodo įspūdingai. Jam sutvarkyti ir raiškiau atskleisti bei pritaikyti reikalingos didelės lėšos. (*Pabaiga – kitame numeryje*)

Lietuvos mokslininkų laikraščio projektui „Pažinimo ir ugdymo erdvė: mokslininkai – visuomenei“ vykdyti Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas 2016 m. skyrė 10 tūkst. eurų. „Mokslo Lietuvos“ redakcija

Mokslo Lietuva

Vyriausiasis redaktorius Jonas Jasaitis
Stilistė-korektorė Jolanta Niaurienė
Dizainerė Giedrė Zaveckienė

Redakcinė kolegija: Valentinas Baltrūnas, Vygtintas Gontis, Valentas Daniūnas, Raimundas Dužinskas, Rimas Norvaiša, Andrius Puksas, Milena Medineckienė, Emilis Urba, Janina Valančiūtė, Alvydas Baležentis, Nelė Jurkėnaitė, Dalia Shilas (PLB), Eugenijus Stumbrys
Redakcijos adresas: J. Basanavičiaus g. 6, LT-01118 Vilnius
El. paštas mokslolietuva@gmail.com
Tel. (8 5) 212 1235, laikraštis internete: www.mokslolietuva.lt
Redakcija gerbia savo autorių nuomonę ir mintis, net jei ne visada joms pritaria. Perspausdinant ar naudojant laikraščio „Mokslo Lietuva“ ir jo internetinio puslapio <http://www.mokslolietuva.lt> paskelbtą medžiagą būtina nuoroda į „Mokslo Lietuvą“. Laikraštis platinamas tik prenumeratoriams ir redakcijoje.

ISSN 1392-7191
Leidžia
UAB „Mokslininkų laikraštis“
SL Nr. 169
Spausdino
UAB „Petro ofsetas“
Savanorių pr. 174D, LT-03153, Vilnius
Tiražas 500 egz.